

Artykuł powstał w ramach realizacji projektu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W 2019 roku Biblioteka Uniwersytecka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie otrzymała środki z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na realizację zadania nr 1: Reewidencja unikatowych czasopism Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie – zadanie finansowane w ramach umowy 832/P–DUN/2019 ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę.

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

dr inż. Scholastyka Baran

mgr Przemysław Zieliński

Bogactwo kolekcji czasopism przyrodniczo-technicznych Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie na przykładzie wybranych tytułów

Ogólna charakterystyka zbioru

Kolekcja czasopism Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego objęta projektem Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego stanowi znaczącą część zasobu czasopiśmiennego największej w regionie Warmii i Mazur biblioteki naukowej. Wiąże się to z historią Uniwersytetu, uczelni wciąż młodej, ale już z określoną tradycją, wywodzącą się z instytucji połączonych ustawą z 1999 r.¹ Omawiane czasopisma pochodzą przede wszystkim z inwentarzy Wyższej Szkoły Rolniczej i Akademii Rolniczo-Technicznej, a największą wartość trzeba przypisać tytułom stanowiącym wcześniej własność poprzedniczek tych uczelni – Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi i Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszyźnie².

Dla porządku przywołać można klasyczną definicję czasopisma: „wydawnictwo periodyczne, ukazujące się raz na tydzień lub rzadziej w odróżnieniu od dziennika i gazety. Ze względu na częstotliwość wychodzenia dzielimy czasopisma na tygodniki, miesięczniki, kwartalniki i roczniki.”³ Słownikowa definicja w dalszej części przywołuje także inne klasyfikacje, przede wszystkim według kryterium tematu. W przypadku olsztyńskiego projektu z pewnością podział też musi uwzględnić taki czynnik formalny jak język. Z kolei w aspekcie wieku najstarsze czasopisma – ściślej mówiąc objęte projektem ich roczniki – sięgają pierwszej połowy XIX wieku.

Na czym polegał sam projekt? Jako podstawowy cel postawiono reewidencję kolekcji czasopiśmiennej poprzez dokonanie kontroli kompletności, scalenia zasobu (w przypadku braków w

¹Ustawa o utworzeniu UWM z 9 lipca 1999, Dz. U. 1999, nr 69, poz. 762.

²O historii Uniwersytetu i uczelni poprzedzających por. m.in. Łukaszewicz Bohdan, *U źródeł uniwersytetu 1993-1999*, Olsztyn 1999; *Jubileusz 50-lecia Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie* (red. Tarczyński Stefan i inni), 2 tomy, Olsztyn 1999.

³*Czasopismo*, w: *Encyklopedia wiedzy o książce* (kier. zesp. red. Krystyna Chorzewska), Wrocław 1971, szp. 452.

ciągach inwentarzowych pochodzących z różnych bibliotek pierwotnych) i wreszcie retrokonwersji – wprowadzenia elektronicznej informacji o zasobie i udostępnienia jej za pośrednictwem katalogu elektronicznego Biblioteki Uniwersyteckiej. W trakcie prac modyfikowano, tworzono bądź kopiowano opisy bibliograficzne z Katalogu Zbiorów Polskich Bibliotek Naukowych NUKAT. Wprowadzenie tych opisów do katalogu elektronicznego Biblioteki Uniwersyteckiej UWM oznacza zarazem dostępność informacji dla czytelników korzystających z wielu innych baz, jak światowy WorldCat, Katalog Rozproszonych Bibliotek Polskich KaRo czy multiwyszukiwarka OMNIS.

Do prac projektowych wybrano 100 tytułów czasopism rolniczych i z szeroko rozumianych dziedzin pokrewnych, liczba ta w trakcie realizacji musiała być skorygowana do 119. Efekt końcowy prac oznacza zatem wartościowe poszerzenie materiału badawczego, a przynajmniej wskazanie drogowskazów do dalszych poszukiwań, w takich aspektach wiedzy, jak historia rolnictwa, praktyka rolnicza XIX i XX wieku, przyroda, biologia, medycyna, przemysł, komunikacja. Humanisci zyskali podstawę do wartościowych badań prasoznawczych.

Z uwagi na duże tradycje w tej dziedzinie, a także dostępność tytułów w regionie dawnych Prus Wschodnich (jak również Śląska Cieszyńskiego), nie może dziwić, że dominują w tym zbiorze czasopisma niemieckie. Z kolei po 1945 r. specyfika wydawnicza i polityka gromadzenia bibliotecznego doprowadziły do wprowadzenia dużej liczby periodyków rosyjskich. Utrzymywano także prenumeraty bogatego czasopiśmiennictwa angielskiego, natomiast poza czasopismami rosyjskojęzycznymi stosunkowo rzadkie są inne tytuły z krajów bloku wschodniego. Szczegółowo rozkład językowy czasopism objętych projektem przedstawia się następująco:

Lp.	Język	Liczba tytułów
1	niemiecki	43
2	rosyjski	26
3	polski	23
4	angielski	16
5	francuski	5
6	czeski	3
7	włoski	2
8	bułgarski	1

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 1. Liczba tytułów czasopism objętych projektem według języka publikacji.

Tabela wymaga o tyle drobnego komentarza, że język publikacji nie musi odpowiadać faktycznemu krajowi pochodzenia. W kategorii czasopism anglojęzycznych mieszczą się oczywiście i tytuły angielskie, i amerykańskie, i szkockie, ale także pojedyncze duńskie czy holenderskie. Zupełnie inna, ale również ciekawa sytuacja dotyczy z kolei np. „Biuletynu Peryglacyjnego”, zainicjowanego jako czasopismo polskie, ale od numeru 8 publikowanego przede wszystkim po angielsku (zdarzały się także numery w języku francuskim).

Niemniej wątpliwości może budzić inne przypisanie formalne – częstotliwość ukazywania się tytułu. Stosunkowo wiele czasopism wychodziło w cyklu nieregularnym. Wiele z nich zmieniało częstotliwość na przestrzeni lat, nie wspominając już o rozwiązaniach tymczasowych, jak łączenie numerów, które potrafiło nieraz nabrać charakteru „trwałej prowizorki”. Najwięcej czasopism objętych projektem ma charakter periodyku nieregularnego, ponadto jest sporo miesięczników, dwumiesięczników i kwartalników.

Szczegóły prezentuje poniższa tabela:

Lp.	Częstotliwość ukazywania się	Liczba tytułów
1.	tygodnik	6
2.	dwutygodnik	3
3.	miesięcznik	36
4.	dwumiesięcznik	9
5.	kwartalnik	9
6.	półrocznik	0
7.	rocznik	4
8.	nieregularnie	52

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 2. Liczba tytułów czasopism objętych projektem według częstotliwości ukazywania się.

Oczywiście te dwa przytoczone powyżej kryteria klasyfikacyjne czasopism nie wyczerpują katalogu potencjalnych możliwości. Można pokusić się o klasyfikację tematyczną, jednak z uwagi na przenikanie się zagadnień na łamach poszczególnych czasopism jest to zadanie do bardziej szczegółowej analizy. Podobnie charakter samego czasopisma – popularny czy naukowy – określony by musiał być nieostro, a to z uwagi i na zmiany sposobu pracy redakcji (np. podnoszenie wymogów redakcyjnych, zwykle pod wpływem oczekiwań czytelników), i na wielokrotnie hybrydowy układ treści, gdzie nie razi sąsiedztwo popularnych wzmianek i ciekawostek obok artykułów naukowych, wreszcie rozwój instytucji sprawczych i kadry redakcyjnej, np. przechodzenie pisma spod opieki resortu lub departamentu w resorcie pod „skrzydła” instytucji *stricte* naukowej. Niniejszy artykuł ma jedynie zasygnalizować istnienie samego zbioru czasopiśmiennego w zasobach Biblioteki Uniwersyteckiej oraz zachęcić do dalszych własnych poszukiwań.

Wybrane czasopisma objęte projektem

Oczywiście najbardziej przybliżyć można poszczególne czasopisma poprzez krótką ich charakterystykę. Przywołany wyżej charakter artykułu uniemożliwia jednak pochylenie się nad każdym z opracowywanych czasopism. Zaprezentowane zostanie jedynie kilka wybranych tytułów z puli polskojęzycznej, w miarę możliwości o różnym charakterze i tematyce (techniczne, rolnicze, biologiczne, naukowe i popularne, publikatory), niemniej autorzy wyrażają przekonanie, że każdy z tytułów zasługuje na dużo obszerniejsze opracowanie.

W poniższych charakterystykach starano się ukazać skrótowo treść czasopisma, jego dzieje (szczególnie w okresie, z którego roczniki znajdują się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej) i charakter. Nawiązania biograficzne mają pokazać realne znaczenie poszczególnych tytułów, bowiem przez łamy tych czasopism przewijały się postaci znane i cenione w świecie polskiej nauki. W miarę możliwości sygnalizowano także szczególne związki z regionem warmińsko-mazurskim. Jako ciekawostkę starano się ponadto wychwycić z łamów tych czasopism, skądinąd o wąskiej specjalistycznej tematyce, reakcje na wydarzenia o charakterze społeczno-politycznym.

Monitor Spółdzielczy

„Monitor Spółdzielczy” został powołany do życia w czerwcu 1948 r. jako oficjalny publikator Centralnego Związku Spółdzielczego – pierwszy numer ukazał się z datą 20 czerwca 1948 r. Związek powstał na mocy ustawy z 21 maja 1948 r. o Centralnym Związku Spółdzielczym i centralach spółdzielni⁴, a jego statut, przyjęty uchwałą Rady Ministrów z 9 maja 1948 r., nadał mu status osoby prawnej prawa publicznego oraz obowiązek „pełnego i ścisłego informowania ruchu spółdzielczego

⁴Dz. U. 1948 nr 30 poz. 199.

o wszystkich ustawach, rozporządzeniach i okólnikach wychodzących od władz państwowych i samorządowych, o ile dotyczą ruchu spółdzielczego, jak i wszystkich głównych uchwałach, zarządzeniach, instrukcjach CZS i central spółdzielczych”⁵. W celu realizacji obowiązku informacyjnego zarząd Centralnego Związku Spółdzielczego przyjął 13 maja 1948 r. uchwałę o powołaniu organu urzędowego „Monitor Spółdzielczy”. W słowie wstępnym od zespołu redakcyjnego podkreślono, że „znajomość materiału, zamieszczonego w <<Monitorze Spółdzielczym>> obowiązuje wszystkich członków Zarządu i Rad Nadzorczych spółdzielni i ich central jako też wszystkich pracowników na odpowiedzialnych stanowiskach”, stąd wskazano na obowiązek prenumeraty – przynajmniej jednego egzemplarza na każdą spółdzielnię, a także odpowiedniej liczby egzemplarzy, zgodnie z potrzebami, na każdą centralę⁶.

Nowy publikator przejął dział ogłoszeń rejestrowych z czasopisma „Społem”. W pierwszym numerze znalazły się ponadto: pakiet ustaw spółdzielczych z 21 maja 1948 r. (poza wspomnianą ustawą o CZS także ustawy o centralach spółdzielczo-państwowych⁷ i o przedsiębiorstwach państwowo-spółdzielczych⁸), uchwała Rady Ministrów z 9 maja 1948 r. w sprawie nadania statutu CZS, uchwała Rady Ministrów z 9 czerwca 1948 r. w sprawie powołania pierwszej Naczelnej Rady Spółdzielczej⁹, uchwały Rady Głównej Związku Rewizyjnego z lipca 1947 r. i kwietnia 1948 r., tezy II Zjazdu „Społem” z listopada 1947 r., uchwała Sejmiku Spółdzielczego z kwietnia 1948 r. Jako oficjalny publikator zawarł „Monitor” dokumentację formowania się ruchu spółdzielczego w powojennej Polsce – w numerze 2 opublikowano szereg uchwał Naczelnej Rady Spółdzielczej z 18 czerwca 1948 r., w tym o ukonstytuowaniu się władz Rady pod przewodnictwem Stanisława Szwalbe¹⁰, o nadaniu statutu Spółdzielczemu Instytutowi Naukowemu (wraz z treścią dokumentu) i powołaniu Rady Naukowej Instytutu, o wysokości opłat członkowskich w spółdzielniach, wreszcie o powołaniu szeregu central (Centrala Rolniczej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, Centrala Spółdzielni Mleczarsko-Jajczarskich, Centrala Spółdzielni Spożywców „Społem”, Centrala Spółdzielni Pracy, Centrala Spółdzielni Wydawniczych i Księgarskich, Centrala Spółdzielni Wytwórczych „Solidarność”). Uchwały o tworzeniu kolejnych central publikowane były w następujących numerach „Monitora”.

Akty normatywne rangi ustawowej rzadko gościły w publikatorze. W kolejnych numerach dominowały wspomniane uchwały (Naczelnej Rady Spółdzielczej, zarządu Centralnego Związku Spółdzielczego i organów niższego szczebla), ukazywały się także zarządzenia resortowe¹¹, instrukcje¹², okólniki, sprawozdania, składy personalne władz instytucji spółdzielczych, wykazy osób uhonorowanych odznakami spółdzielczymi, ogłoszenia rejestrowe. Był też dział ustawodawstwa ogólnego oraz dział bibliograficzny, prezentujący istotne dla spółdzielczości nowości wydawnicze, a także errata. Poszczególne akty normatywne numerowano jako pozycje. W 1949 r. na krótki czas zmieniono strukturę „Monitora”: teksty aktów prawnych trafiły do części A, ogłoszenia rejestrowe do części B, ale już po roku z tego podziału zrezygnowano. Na początku 1949 r. zakładano, że publikator „wychodzić będzie w miarę potrzeby, w objętości zależnej od aktualnego materiału –

⁵Od Zarządu Centralnego Związku Spółdzielczego, „Monitor Spółdzielczy”, 1948, nr 1, s. 1.

⁶Tamże.

⁷Dz. U. 1948 nr 30 poz. 200.

⁸Dz. U. 1948 nr 30 poz. 201.

⁹W składzie Rady znalazł się jako przedstawiciel Olsztyna Lucjusz [w uchwale imię: Lucjan] Dura. Dura (1891-1967) był działaczem ludowym, przewodniczącym Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, prezesem wojewódzkich struktur Stronnictwa Ludowego, posłem na Sejm, wojewodą warszawskim. – *Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego*, Warszawa 1989, s. 101.

¹⁰Stanisław Szwalbe (1898-1996), zasłużony działacz spółdzielczy, członek Rady Państwa, wicemarszałek Sejmu Ustawodawczego. Był m.in. przewodniczącym Naczelnej Rady Spółdzielczej i Rady Nadzorczej „Społem”. – *Mołdawa Tadeusz, Ludzie władzy*, Warszawa 1991, s. 430.

¹¹Przykładowo zarządzenie ministra komunikacji z 12 września 1948 r. o prowadzeniu kart kontrolnych pojazdów mechanicznych (wraz ze stosowną instrukcją wykonawczą, „Monitor Spółdzielczy”, 1948, nr 12, s. 2-5).

¹²Jako przykład może posłużyć instrukcja prezesa Centralnego Urzędu Planowania z 6 lipca 1948 r. w sprawie planowania działalności gospodarczej organizacji spółdzielczych i przygotowania przez nie planu gospodarczego na rok 1949, „Monitor Spółdzielczy”, 1948, nr 4, s. 2-5.

jednak w granicach przeciętnie 2 razy na miesiąc”¹³. Już w 1950 r. okazało się, że materiałów nie wystarczy na dwutygodnik, ukazało się bowiem 18 numerów. W kolejnych latach liczba numerów jeszcze spadała, w 1951 r. wyszło ich 16, w 1952 r. 12, w 1953 r. - 11.

Formalny, urzędowy charakter „Monitora”, potwierdzony skądinąd bezosobową odpowiedzialnością redakcyjną („redaguje Komitet”), wiązał się oczywiście z obowiązkiem poruszania istotnych kwestii społeczno-politycznych i propagandowych. Przykładowo w czerwcu 1951 r. ukazało się wezwanie Centralnego Związku Spółdzielczego w sprawie udziału członków spółdzielni i pracowników spółdzielczych w Narodowej Pożyczce Rozwoju Sił Polski¹⁴. W marcu 1953 r. oficjalny publikator państwowy nie mógł przejść obojętnie wobec śmierci Józefa Stalina: „Spółdzielczość polska składa hołd pamięci Wielkiego Stalina”, napisano w depeszy kondolencyjnej Prezydium Naczelnej Rady Spółdzielczej i zarządu Centralnego Związku Spółdzielczego, skierowanej na ręce ambasadora ZSRR w Warszawie i moskiewskiego „Centrosojuzu”¹⁵. Odnotowano także na łamach „Monitora” zgoni Henryka Kołodziejskiego¹⁶ i Bolesława Bieruta¹⁷.

W 1960 r. „Monitor” stał się już nie dwutygodnikiem, a dwumiesięcznikiem – wyszło sześć numerów, a właściwie cztery, dwa z nich bowiem były połączone. Również w 1961 r. ukazało się sześć numerów, jednak zmiany najważniejszych przepisów dotyczących funkcjonowania spółdzielczości sprawiły, że numer 5 stał się jednocześnie pierwszym numerem wydanym na mocy zmienionego ustawodawstwa i aktów wykonawczych. Na mocy ustawy o spółdzielniach i ich związkach z 17 lutego 1961 r.¹⁸ rozwiązano Centralny Związek Spółdzielczy, a status naczelnego organu spółdzielczości w Polsce przeszedł na Naczelną Radę Spółdzielczą. Art. 11 tej ustawy nakazał prowadzenie przez Radę czasopisma jako „organu do ogłoszeń spółdzielni przewidzianych w przepisach prawa lub w statucie”, a statut Rady z 20 lipca 1961 r. w §26 ust. 3 doprecyzował, że organem tym będzie nadal „Monitor Spółdzielczy”. Zarówno nowa ustawa, jak i statut ukazały się oczywiście także w samym „Monitorze”. W notatce redakcyjnej wskazano, że „na łamach Monitora Spółdzielczego będą publikowane ogłoszenia wszystkich spółdzielni i związków które dotychczas były podawane do wiadomości ogółu za pośrednictwem biuletynów lub czasopism wydawanych przez poszczególne centralne związki spółdzielcze”. Podkreślono też, analogicznie do sytuacji sprzed kilkunastu lat, gdy „Monitor” powstawał, że ze względu na charakter pisma „wskazany jest, aby przynajmniej jeden jego egzemplarz docierał do każdej spółdzielni i związku”¹⁹.

Rozszerzające założenie, zawarte w nocie redakcyjnej w 1961 r., przełożyło się na chwilowy wzrost objętości i częstotliwości publikatora; w efekcie w latach 1962-1963 wyszło nominalnie po dziesięć numerów (choć niektóre były łączone). W 1964 r. ponownie jednak „Monitor” stał się praktycznie dwumiesięcznikiem z nominalnymi sześcioma numerami i taki cykl wydawniczy pozostawał realizowany aż do zmian ustrojowych w 1989 r. Łączenie numerów prowadziło do faktycznej publikacji niekiedy pięciu (1968, 1970, 1982), a nawet czterech numerów w roku (1967, 1971). Liczba pozycji w poszczególnych latach oscylowała między 19 a 36. Treść stanowiły nadal przede wszystkim uchwały organów instytucji spółdzielczych, w tym liczne uchwały osobowe z wykazami odznaczonych, a także instrukcje, oraz informacje o charakterze ogłoszeń rejestrowych. Nadal, zgodnie z duchem czasu, nie brakowało od czasu do czasu dokumentów politycznych czy propagandowych, np. z okazji Roku Lenińskiego²⁰ czy odbudowy Zamku Królewskiego

¹³ „Monitor Spółdzielczy”, 1949, nr 1, s. 1.

¹⁴ „Monitor Spółdzielczy”, 1951, nr 9, s. 1.

¹⁵ „Monitor Spółdzielczy”, 1953, nr 3, s. 1.

¹⁶ „Monitor Spółdzielczy”, 1953, nr 5, s. 1. Henryk Kołodziejski (ur. 1884), przed wojną dyrektor Biblioteki Sejmowej, po 1945 m.in. członek Rady Państwa, prezes Najwyższej Izby Kontroli i prezes Naczelnej Rady Spółdzielczej (tę ostatnią funkcję pełnił w chwili śmierci), zmarł 18 kwietnia 1953 r. – Mołdawa, *Ludzie...*, dz. cyt., s. 375.

¹⁷ „Monitor Spółdzielczy”, 1956, nr 1, s. 1.

¹⁸ Dz. U. 1961, nr 12, poz. 61.

¹⁹ *Od redakcji*, „Monitor Spółdzielczy”, 1961, nr 1 (5), s. 1.

²⁰ Uchwała Naczelnej Rady Spółdzielczej z 15 grudnia 1969 r. w sprawie udziału polskiego ruchu spółdzielczego w obchodach 100 rocznicy urodzin W. I. Lenina, „Monitor Spółdzielczy”, 1969, nr 6, s. 1-2.

w Warszawie²¹. Organy władz spółdzielczych, a wraz z nimi „Monitor”, zareagowały także na wydarzenia stanu wojennego²². Odpowiednio także w 1989 r. spółdzielnie, wraz z instytucją kierującą i oczywiście publikatorem, odniosły się do procesu przemian ustrojowych²³. W nowej rzeczywistości politycznej „Monitor” kontynuował swój charakter publikatora, co ma też miejsce do dnia dzisiejszego.

Mleko, Jaja, Drób

Publikacja przepisów prawnych, uchwał, instrukcji czy surowej sprawozdawczości, charakterystyczna dla „Monitora Spółdzielczego”, nie wyczerpywała oczywiście potrzeb rynku czytelniczego wśród spółdzielców. Swojego pisma doczekała się m.in. spółdzielczość mleczarska i nabiałowa w postaci miesięcznika „Mleko, Jaja, Drób”, który ukazywał się od maja 1948 r. Już sam podtytuł - „miesięcznik ilustrowany dla członków spółdzielni mleczarsko-jajczarskich” - określał potencjalnych odbiorców czasopisma, a dokładniejsze ich wskazanie znalazło się w słowie wstępnym redakcji: „zadaniem pisma, które oddajemy w Wasze ręce, jest pomóc gospodyni i gospodarzowi w trudnościach i kłopotach, jakie sprawia gospodarka nabiałowa. Szczególnie chcemy pomóc tym, którzy tej pomocy najbardziej potrzebują, a więc małorolnym, osadnikom i tym rolnikom, których wojna tak zniszczyła, że z trudem stają na nogi, jak również i tym, którzy już się zagospodarowali, ale jeszcze nie umieją ze swej pracy wyciągnąć odpowiednich korzyści”²⁴. Głos zabrał też Aleksander Kaczocha²⁵, prezes zarządu Centrali Spółdzielni Mleczarsko-Jajczarskich, a tym samym jeden z współtwórców miesięcznika, który w tekście *Wspólne zadanie* pisał o znaczeniu produkcji i dystrybucji produktów rolnych, dużej roli spółdzielni mleczarskich i jajczarskich oraz wyraził nadzieję na spełnienie przez nowe pismo roli pośrednika między producentem a odbiorcą²⁶.

Podobnie jak w przypadku omawianego wyżej publikatora „Monitor Spółdzielczy”, odpowiedzialność redakcyjną ukryto pod enigmatycznym określeniem „redaguje Komitet”, a jako wydawca figurowała Centrala Spółdzielni Mleczarsko-Jajczarskich. W pierwszym, niepełnym roczniku (od maja do grudnia 1948 r.), każdy numer liczył sobie 48 stron. Pismo było bogato ilustrowane, zarówno fotografiami, jak i schematami i rysunkami. Dominowały teksty w formie porad praktycznych – hodowlanych, weterynaryjnych, dotyczących utrzymania budynków gospodarskich. Wiele miejsca poświęcano sprawozdawczości z różnych krajowych ośrodków, nie brakowało także tekstów propagandowych; pisano np. o elektryfikacji wsi, poprawie doli kobiety na wsi, a dział „Aktualności ogólnych” w pierwszym numerze poświęcono obchodom dwóch świąt – robotniczego 1 maja i ludowego Zielonych Świątek („tak robotnik jak i chłop w codziennym trudzie i znoju budują Polskę Ludową”), śmierci przodownika pracy Wincentego Pstrowskiego oraz procesowi hitlerowskiego namiestnika Gdańska Alberta Forstera²⁷. Przewidziano ponadto dział korespondencyjny („Chłopi piszą”), a nawet kącik z żartami.

Z interesujących wątków propagandowych o wymiarze społeczno-politycznym, poruszanych na łamach „Mleka, Jaj, Drobiu” w pierwszym okresie istnienia czasopisma, warto wspomnieć jeszcze

²¹ Uchwała Prezydium Naczelnej Rady Spółdzielczej z 5 lutego 1971 r. o włączeniu się spółdzielców do prac nad odbudową Zamku Królewskiego w Warszawie i zbiorce pieniędzy, „Monitor Spółdzielczy”, 1971, nr 1, s. 1.

²² Uchwała Prezydium Naczelnej Rady Spółdzielczej z 22 grudnia 1981 r. w sprawie funkcjonowania rad i zarządów spółdzielni w warunkach stanu wojennego, „Monitor Spółdzielczy”, 1981, nr 6, s. 25; odezwa Prezydium Naczelnej Rady Spółdzielczej do spółdzielców „Służymy potrzebom naszego kraju, przywróceniu spokoju i ładu!”, tamże, s. 25.

²³ Uchwała Ogólnego Zebrania Naczelnej Rady Spółdzielczej w sprawie przyjęcia tezy do dyskusji nad programem Kongresu Polskiej Spółdzielczości w okresie przemian społeczno-gospodarczych i ustrojowych w Polsce, „Monitor Spółdzielczy”, 1989, nr 4, s. 1-9; stanowisko Ogólnego Zebrania Naczelnej Rady Spółdzielczej w sprawie projektu ustawy o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości, „Monitor Spółdzielczy”, 1989, nr 5, s. 1-2.

²⁴ *Piszcie!*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 1, s. 1.

²⁵ Aleksander Kaczocha (1906-1978), działacz ludowy, członek władz Stronnictwa Ludowego i Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, poseł do Krajowej Rady Narodowej i Sejmu Ustawodawczego, działacz spółdzielczy („Samopomoc Chłopska”, „Społem”, Centrala Spółdzielni Mleczarsko-Jajczarskich), kierownik działu w Wydawnictwie „Prasa ZSL”. – *Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego*, Warszawa 1989, s. 167.

²⁶ Kaczocha Aleksander, *Wspólne zadanie*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 1, s. 2-3.

²⁷ „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 1, s. 47.

m.in. wspomnienie bitwy grunwaldzkiej („Grunwald i Berlin przekonywują nas, że tylko bratnie współdziałanie wszystkich narodów słowiańskich może się przeciwstawić ponownemu napadowi niemieckiemu”²⁸), komentarz do przemówienia Władysława Gomułki o Ziemiach Odzyskanych²⁹, relację ze zjazdu zjednoczeniowego PPR i PPS, w wyniku którego powstała PZPR³⁰, komentarz do sprawozdania ministra przemysłu i handlu Hilarego Minca na temat rozwoju wsi polskiej w latach 1944-1948³¹, tekst ministra żeglugi, a jednocześnie prezesa Rady Nadzorczej Centrali Spółdzielni Mleczarsko-Jajczarskich Adama Rapackiego dotyczący hodowli³², wspomnienie pośmiertne przywódcy Bułgarii Georgi Dymitrowa³³.

Z kolei interesującym uzupełnieniem, świadczącym o ambitnych zamierzeniach edukacyjnych i kulturalnych redakcji, były teksty literackie znanych pisarzy, poruszające się w kwestiach bliskich linii tematycznej pisma czy szerzej kwestii wiejskich. Literaci publikowali zarówno teksty specjalnie zamówione przez redakcję, jak i fragmenty dzieł już znanych. Jako pierwszy znalazł się na łamach miesięcznika Kornel Makuszyński, który kilka historyjek o kurach okraślił anegdotą o zajęciach na wsi, rozliczonych mu liczbą trzystu jaj³⁴. Ponadto do „Mleka, Jaj, Drobiu” pisali m.in. Jan Wiktor³⁵, Lucjan Rudnicki³⁶, Gustaw Morcinek³⁷, Henryk Worcell³⁸, Janusz Meissner³⁹. W tym cyklu ukazywały się także fragmenty *Chłopów* Władysława Reymonta. Spośród tych pisarzy najmocniej we współpracę z czasopismem zaangażował się Gustaw Morcinek, który potem pisywał reportaże, a na uwagę zasługuje m.in. jego relacja o serowarach z Bażanowic⁴⁰, w której pojawiają się postaci pracowników Wyższej Szkoły Rolniczej w Cieszynie, ważnych także dla uczelni kortowskiej: Jana Licznarskiego⁴¹, Józefa Dubiskiego⁴², Tomasza Dziamy⁴³, Józefa Budławskiego⁴⁴. Zwłaszcza prof. Licznarskiemu, patronowi jednej z większych ulic w olsztyńskim

²⁸Grunwald, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 4, s. 23-26.

²⁹Nie oddamy, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 3, s. 3.

³⁰Ruch robotniczy zjednoczony, „Mleko, Jaja, Drób”, 1949, nr 1, s. 2, 24-25.

³¹(el), *Co dał wsi ustroj demokracji ludowej?*, „M, J, D”, 1949, nr 2, s. 2.

³²Rapacki Adam, *Rozwój hodowli podstawowym warunkiem postępu na wsi*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 8, s. 3. Adam Rapacki (1909-1970), polityk, ekonomista, wieloletni poseł na Sejm i minister kilku resortów (żeglugi, szkolnictwa wyższego, spraw zagranicznych), znany jako autor planu rozbrojeniowego sygnowanego jego nazwiskiem. – Mołdawa, *Ludzie...*, dz. cyt., s. 416.

³³„Mleko, Jaja, Drób”, 1949, nr 8, s. 2. Dymitrow zmarł 2 lipca 1949 r.

³⁴Makuszyński Kornel, *List do chłopskich dzieci*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 5, s. 41-44; tenże, *Świąteczny list do dzieci*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 8, s. 41-44.

³⁵Wiktor Jan, *Krowy*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1949, nr 1, s. 42-43.

³⁶Rudnicki Lucjan, *Kwiatki*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1949, nr 3, s. 42-43 (fragment wspomnień *Stare i Nowe*).

³⁷Morcinek Gustaw, *Wzruszone serce*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 6, s. 41-43; tenże, *Odwiedzam gęsi*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 8, s. 30-32.

³⁸Worcell Henryk, *Brzydula*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 7, s. 41-44.

³⁹Meissner Janusz, *Owce idą na hale*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1949, nr 6, s. 23-26.

⁴⁰Morcinek Gustaw, *Ser z Bażanowic najlepszy*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1949, nr 2, s. 11-14. Inny reportaż Morcinka: *Spływ mleka na Śląsk*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1949, nr 3, s. 17-20.

⁴¹Jan Licznarski (1880-1960) uchodzi za ojca serowarstwa polskiego, był autorem pierwszego podręcznika polskiego *Serowarstwo* (1922/1923), dyrektorem Krajowej Szkoły Mleczarskiej i inicjatorem studiów akademickich z mleczarstwa w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie (prowadził stację badawczo-instruktażową w Bażanowicach). Jego uczniami byli późniejsi profesorowie mleczarstwa w Olsztynie. – Gawęł Julian, *Licznarski Jan*, w: *Słownik biograficzny techników polskich*, tom 21 (red. nac. Józef Piłatowicz), Warszawa 2010, s. 82-85.

⁴²Józef Dubiski (1895-1977), specjalista żywienia zwierząt, absolwent i pracownik Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, potem Politechniki Lwowskiej i Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie, od 1950 r. profesor, organizator i kierownik Katedry Żywienia Zwierząt na Wydziale Zootechnicznym Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie. – *Jubileusz 50-lecia Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie*, tom II (zespół redakcyjny Stefan Tarczyński i inni), Olsztyn 1999, s. 91-92. Dubiski także w tym czasie, w „okresie przedolsztyńskim”, publikował w czasopiśmie, np. cykl artykułów o dziedziczeniu cech.

⁴³Tomasz Dziama (1895-1975), specjalista mleczarstwa, organizator i dyrektor Szkoły Mleczarskiej we Wrześni, profesor na Wydziale Mleczarskim Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie, od 1950 profesor Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie i dziekan Wydziału Mleczarskiego. Walczył w powstaniu warszawskim. – *Jubileusz 50-lecia Akademii...*, dz. cyt., s. 98-99.

⁴⁴Józef Budławski (1912-1978), specjalista mleczarstwa, studia chemiczne ukończył w Szwajcarii, od 1945 r. pracownik Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie, po przeniesieniu się wraz z uczelnią w 1950 r. do Olsztyna

kampusie uniwersyteckim, wiele uwagi w tym szkicu poświęcił Morcinek: „Dziwnie piękny to człowiek ów profesor Licznernski. Jest to starszy pan w średnim wieku, o mądrych i słodkich oczach. Widać z niejednego pieca chleb już jadał. Mieszka w ruderowatym „zameczku”; raduje się ogromnie, gdy do niego przyjdą goście, interesujący się serowarstwem: wtedy chętnie opowiada. Nie o sobie, bo uważa, że to nieistotne, lecz o serowarstwie w Polsce i o Bażanowicach. A tymczasem jedno i drugie jest niesłychanie ciekawe. Urodzony gdzieś na Pomorzu, z domieszką krwi holenderskiej po kądzieli, kształcący się zagranicą, włóczący się po całym świecie, osiadł wreszcie prof. J. Licznernski w Małopolsce przed 50 laty i stał się polskim pionierem polskiego serowarstwa. Przed jego pojawieniem się i jeszcze później wprawdzie próbowano tu i tam pitrasić sery takie i owakie, lecz wszystkie były „pożał się Boże”!... Dopiero prof. Jan Licznernski rozpoczął majstrować sery, godne tej nazwy i wychowywać całe pokolenia młodych zapaleńców, którzy, nauczywszy się tej dziwnej sztuki od swego nauczyciela i wychowawcy, ruszyli w polskie opłotki, by przeróżnych niewiernych Tomaszów przekonywać i nauczać, że z polskiego mleka może być ser równy serom zagranicznym. Lecz pod tym warunkiem, że mleko będzie czyste, jeżeli obora będzie czysta, jeżeli ręce dojarki czy dojarza będą czyste i naczynia umyte, wymyte i wyparzone, a przede wszystkim, jeżeli każdy gospodarz przestanie być owym przysłowiowym kotem, chodzącym własnymi drogami, a połączy się z innymi gospodarzami i razem utworzą spółdzielnię mleczarsko-jajczarską. (...). Powstawały przeto na ziemiach polskich serownie czy serownie, jedna, druga, dziesiąta, a wszystkim patronował prof. Jan Licznernski. Najskładniej jednak powiodło się jemu na Śląsku Cieszyńskim, i – w Bażanowicach. Jak sam twierdzi, bo tu inni ludzie. Miło mi było, mnie Ślązakowi, że ktoś tak pięknie mówi o Ślązakach.”⁴⁵ Dodać należy, że wśród autorów publikujących w tym okresie w „Mleku, Jajach, Drobie” można też znaleźć nazwisko innego uczonego z Cieszyna, który także niebawem przeniósł się na dłużej do Olsztyna – Alojzego Świątka⁴⁶.

Autorzy tekstów praktycznych, o ile ich nazwiska pojawiały się przy artykule, legitymowali się zwykle dyplomami inżyniera, niekiedy doktora. Dość często imię było skracane do inicjału. Wśród tych autorów warto zwrócić uwagę na kilka nazwisk, byli to bowiem aktualni lub przyszli wybitni przedstawiciele nauki. Publikowali m.in. Józef Prończuk, Jerzy Kwasięborski, Stefan Hoser⁴⁷, Witold Folejewski⁴⁸, Marian Falkowski, T. Konopiński, Laura Kaufman⁴⁹, Zygmunt Golonka, Jan Żabiński⁵⁰.

W latach 1950-1956 czasopismo, w związku ze zmianami organizacyjnymi w dziedzinie spółdzielczości mleczarskiej i drobiarskiej, nie ukazywało się. Powrót czasopisma – „miesięcznika ilustrowanego spółdzielczości mleczarskiej” – na rynek prasowy nastąpił w październiku 1957 r., znany już z poprzedniego okresu publikacyjnego A. Kaczocha napisał artykuł wstępny⁵¹, znów nie

organizator Wydziału Mleczarskiego i Katedry Chemii Mleka i Przetworów Mleczarskich, od 1965 r. profesor uczelni olsztyńskiej, autor skryptów i podręczników. – *Jubileusz 50-lecia Akademii...*, dz. cyt., s. 42-44.

⁴⁵Morcinek, *Ser z Bażanowic*, dz. cyt., s. 11-12.

⁴⁶Alojzy Świątek (1908-1980), technolog mleczarstwa, w Cieszynie i w Olsztynie był dziekanem Wydziału Mleczarskiego, a w Olsztynie także rektorem (1954-1958). Potem pracował w Instytucie Przemysłu Mleczarskiego w Warszawie. – Kisza Jan, Staniewski Bogusław, *Alojzy Świątek*, w *Słownik biograficzny techników polskich*, tom XXI, Warszawa 2010, s. 167-169. Świątek ogłosił m.in. artykuł *Czy wiesz, co to jest gospodarka planowa?*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 7, s. 4-5.

⁴⁷Stefan Hoser (1897-1969), absolwent SGGW, profesor hodowli trzody chlewnej w Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu. – *Dzieje akademickich studiów rolniczych i leśnych w Wielkopolsce 1919-1969*, red. Stefan Barbacki, Zbigniew Borna, Eugeniusz Matusiewicz, Poznań 1970, s. 306-308.

⁴⁸Witold Folejewski (1909-1969), zootechnik, profesor i dziekan Wydziału Zootechnicznego w Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu. – *Dzieje akademickich studiów w Wielkopolsce*, dz. cyt., s. 304-305.

⁴⁹Laura Kaufman (1889-1972), specjalistka genetyki i drobiarstwa, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie, honorowy prezes Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego. – Pawłowski Franciszek, *Samodzielni pracownicy naukowo-dydaktyczni Akademii Rolniczej w Lublinie w latach 1944-1996*, Lublin [1998], s. 114-115.

⁵⁰Jan Żabiński (1897-1974), zoolog i zootechnik, wieloletni dyrektor ogrodu zoologicznego w Warszawie, popularyzator nauki, zasłużony dla hodowli i ochrony żubra, uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej. – *Słownik biologów polskich* (red. Stanisław Feliksiak), Warszawa 1987, s. 613-614.

⁵¹Kaczocha Aleksander, *Najpilniejsze zadania*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1957, nr 1, s. 4-6.

brakowało artykułów fachowych, ale i rozrywki, np. konkursów dla dzieci czy kącika literackiego⁵². W numerze trzecim z 1957 r. (tj. grudniowym) jako redaktor naczelny wymieniony został (w miejsce poprzednio obowiązującego „zespołu”) Roman Wojciechowski. W 1959 r. w rocznym spisie treści wykazano działy: społeczno-polityczny, hodowli bydła i poradnictwa, drobiarki, mutacja poznańska. Również w 1959 r. nowym redaktorem naczelnym został Stanisław Kubas, wspierany nie tylko przez kolegium redakcyjne, ale i radę programową.

Czytelnik nadal może natykać się oczywiście na liczne wzmianki i wątki olsztyńskie. Stałym autorem był m.in. Jan Langier⁵³, były prodziekan Wydziału Zootechnicznego Wyższej Szkoły Rolniczej, publikował także Adam Mazanowski⁵⁴, późniejszy doktor *honoris causa* Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie. W 1963 r. przedstawiciel kierownictwa okręgowej spółdzielni mleczarskiej podkreślał znaczenie spółdzielczości olsztyńskiej⁵⁵, a w debacie naukowo-praktycznej „Spółdzielczość mleczarska dźwignią postępu w hodowli bydła” wzięli udział m.in. Mieczysław Kwasięborski, główny hodowca Wojewódzkiego Państwowego Zakładu Unasienniania Zwierząt w Olsztynie i docent Edward Baird⁵⁶, kierownik Zakładu Hodowli Bydła Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, ale wykładający również na uczelni olsztyńskiej.

Rozprawy Hydrotechniczne

Do powojennych czasopism ściśle naukowych, objętych projektem rewidencji, należy niewątpliwie zaliczyć „Rozprawy Hydrotechniczne”. Czasopismo zostało zainicjowane w 1956 r. przy Instytucie Budownictwa Wodnego PAN w Gdańsku, placówce funkcjonującej od 1953 r., i pracownicy tego właśnie Instytutu weszli w skład pierwszego zespołu redakcyjnego. Redaktorem naczelnym został Władysław Wędziński, zastępcą Stanisław Szymborski⁵⁷, a sekretarzem odpowiedzialnym niedawny dyrektor Biblioteki Politechniki Gdańskiej – Roman Molski⁵⁸. W skład Rady Redakcyjnej weszli znani uczeni: jako przewodniczący Romuald Cebertowicz, jako członkowie Józef Karwowski, Jerzy Mindowicz, Rudolf Molisz, Witold Tubielewicz, Aleksander Tuszko, Jerzy Sielski.

W założeniach „Rozprawy” wchodziły na rynek publikacyjny jako „pismo poświęcone zagadnieniom budownictwa wodnego i dyscyplinom pokrewnym” i miały promować przede wszystkim dorobek młodych naukowców-hydrotechników, związanych z gdańską placówką, w odróżnieniu od wydawanego od 1954 r. „Archiwum Hydrotechniki”. Redakcja w słowie wstępnym zaznaczyła, że „wchodzimy w okres nowego 5-letniego planu gospodarczego, planu o znacznym natężeniu budownictwa hydrotechnicznego. Przystępując do wydania <<Rozpraw Hydrotechnicznych>> pragniemy dorzucić swoją cegiełkę do realizacji tych planów”⁵⁹. Zgodnie z przyjętym założeniem, w pierwszym zeszycie wszyscy autorzy rozpraw byli afiliowani do Instytutu Budownictwa Wodnego

⁵²Z okazji 40-lecia rewolucji październikowej ukazał się w 1957 r. „specjalny” kącik literacki – z wierszami W. Majakowskiego i W. Broniewskiego („Mleko, Jaja, Drób”, 1957, nr 3, s. 58-59).

⁵³Jan Langier (1903-1979), zootechnik, specjalista hodowli zwierząt futerkowych, jeden z organizatorów zootechniki olsztyńskiej. – Grudniewska Barbara, *50 lat Wydziału Bioinżynierii Zwierząt 1950-2000*, część II, Olsztyn 2000, s. 99.

⁵⁴Adam Mazanowski (1933-2012), zootechnik, specjalista hodowli drobiu, profesor Akademii Rolniczej we Wrocławiu i Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy. – Herbut Eugeniusz, *Prof. dr hab. Adam Mazanowski, dr h.c. (1933-2012). Wspomnienie*, „Wiadomości Zootechniczne”, 2012, nr 2, s. 89-90.

⁵⁵Bratnikow J., *Olsztyńskie na pierwszym miejscu*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1963, nr 12, s. 9.

⁵⁶Edward Baird (1894-1971), zootechnik, wykładowca SGGW i WSR w Olsztynie, więziony za czasów Bieruta pod zarzutem zdrady tajemnicy państwowej na Zachód, ojciec znanego kompozytora Tadeusza. – Mandecki Stefan, *Wspomnienie o doc. dr hab. Edwardzie Bairdzie (1894-1971)*, „Zeszyty Naukowe SGGW”, Seria Historyczna, 1972, zesz. 9, s. 182.

⁵⁷Stanisław Szymborski (1906-1983), inżynier, kierownik Stacji Morskiej w Sopocie Katedry Budownictwa Morskiego i Portów Politechniki Gdańskiej, stanowiącej załączek Instytut Oceanologii PAN, potem profesor w tym instytucie, zasłużony działacz turystyczny, przede wszystkim w zakresie turystyki kajakowej. – Golec Józef, *Sopocki album biograficzny*, Cieszyn 2008, s. 259-260.

⁵⁸Roman Molski (1903-1976), nauczyciel, przed wojną zatrudniony w szkolnictwie na Kujawach i w Wielkopolsce, w latach 1945-1946 dyrektor Biblioteki Centralnej Politechniki Gdańskiej, od 1955 pracownik techniczno-badawczy w Instytucie Budownictwa Wodnego PAN w Gdańsku. – *Molski Roman*, w: *Gedanopedia* [dokument elektroniczny]. https://www.gedanopedia.pl/gdansk/?title=MOLSKI_ROMAN (dostęp: 15 listopada 2019).

⁵⁹*Od Redakcji*, „Rozprawy Hydrotechniczne”, zeszyt 1, 1956, s. 3.

PAN: A. Tuszko, J. Karwowski, J. B. Lewandowski, T. Manthey, Wacław Główka, Władysław Knabe, Halina Wielicka.

Objętość pierwszego zeszytu wynosiła 110 stron, kolejne numery były obszerniejsze⁶⁰. Nie ukazywały się w jednolitych cyklach. Od 1957 r. jako nowy zastępca redaktora figurował Jerzy Onoszko. Zeszyt 32 ukazał się w 1973 r. jako numer specjalny, poświęcony 20-leciu Instytutu Budownictwa Wodnego. Liczył aż 362 strony (dla porównania – zeszyt 31 z 1972 r. miał 210 stron). Druk był dwuszpaltowy, posługiwano się równoległe językiem polskim i angielskim. Obce języki nie stanowiły już w tym momencie novum w historii czasopisma, od pewnego czasu artykułom towarzyszyły streszczenia angielskie i rosyjskie. Redakcję w tym okresie stanowili Rudolf Molisz (redaktor naczelny), Stanisław Massel (zastępca), Zofia Nehring (sekretarz). Autorami rozpraw byli m.in. Kazimierz Thiel, Ewa Stępkowska, Jerzy Makowski, Bogumił Dembski, Henryk Zaradny; w zeszycie 33 (1974) w gronie tym znalazł się również Luu Ty z Wietnamu, odbywający w gdańskim Instytucie staż naukowy. Jeszcze bardziej charakter międzynarodowy czasopisma podkreślił dwujęzyczny tytuł - „Rozprawy Hydrotechniczne. Hydrotechnical Transactions”, który obowiązywał od zeszytu 41 z 1980 r. Numer ten ukazał się całkowicie w języku angielskim i zawierał 29 referatów konferencyjnych. Coraz częściej poszczególne numery stanowiły pokłosie konferencji i seminariów naukowych. W 1984 r. (zeszyt 46) w piśmie zawarto materiały seminarium polsko-francuskiego w Cetniewie, z związku z czym część artykułów była w języku francuskim, część w angielskim. Nie oznacza to jednak, że „Rozprawy” ukazywały się wyłącznie w obcych językach, bo przykładowo zeszyt 48 (1987) zawierał treści po polsku. W kolejnym zeszycie (według numeracji, nie chronologii) ponownie dominował język angielski, chociaż jego treścią były materiały z seminarium polsko-niemieckiego w Gdańsku z 1985 r.; jedyny polskojęzyczny artykuł autorstwa Piotra Wildego był pośmiertnym wspomnieniem prof. Rudolfa Molisza, wieloletniego (od 1963 r.) redaktora „Rozpraw”. W zeszycie 50 z 1988 r., podwójnie jubileuszowym – z okazji „okrągłego” numeru oraz 35-lecia Instytutu Budownictwa Wodnego, na 322 stronach zamieszczono teksty w języku angielskim, a jako redaktor naczelny figurował dyrektor Instytutu, prof. Stanisław Massel.

Gospodarka zbożowa

„Gospodarka zbożowa” weszła na rynek prasowy w 1950 r. jako miesięcznik Polskich Wydawnictw Gospodarczych. Już podtytuł czasopisma określał jego podstawową tematykę: „Produkcja zbożowa, obrót towarowy, młynarstwo, piekarstwo”. Pierwszy numer (podwójny) ukazał się z datą 1 lipca 1950 r. „Gospodarka zbożowa” zaczęła wychodzić w miejsce „Przeglądu Zbożowo-Młynarskiego”, przejęła również dział zbożowy dwutygodnika „Wiadomości giełdowe”. W założeniu pismo adresowano do „pracowników, zatrudnionych przy magazynowaniu i konserwacji zbóż, ich obrocie i przetwórstwie”, młynarzy, piekarzy, uczniów (jako „doskonałe uzupełnienie wykładów w liceach młynarskich”) oraz pracowników „Samopomocy Chłopskiej”. Słowo wstępne bezosobowego kolegium redakcyjnego określało „Gospodarke” jako „jedyne w Polsce czasopismo poświęcone zagadnieniom zbóż”, które „omawiać będzie w artykułach wybitnych fachowców, teoretyków i praktyków – produkcję zbóż, obrót artykułami zbożowymi, ich magazynowanie, technologię młynarską i technikę piekarską”⁶¹. Objętość pierwszego – podwójnego – numeru wyniosła 60 stron (w tym reklamy), numer trzeci liczył 40 stron. Numery w 1951 r. liczyły między 32 a 40 stronami, dopiero dwa ostatnie były nieco mniejsze (nr 11 miał 28 stron, a 12 – 24 strony). W 1953 r. część numerów ukazało się w cyklu dwutygodniowym – od sierpnia do października tegoż roku były to numery np. 8 i 8a.

Czasopismo zostało podzielone na następujące działy tematyczne: *Produkcja zbożowa, Obrót towarowy, Młynarstwo, Dział ogólny, Ustawodawstwo i rozporządzenia, Kronika gospodarcza, Skrzynka zapytań i odpowiedzi*. Prezentowano w artykułach wskazówki praktyczne, nowoczesne urządzenia i rozwiązania techniczne i technologiczne, specjalistyczne budownictwo. Publikacjom towarzyszyły liczne zdjęcia i rysunki. Pojawiał się też aspekt naukowy poruszanych tematów, chociaż

⁶⁰Np. zeszyt 2 liczył 148 stron, zeszyt 3 – 196 stron.

⁶¹„Gospodarka zbożowa”, 1950, nr 1-2, s. 1.

z „epokowym” obciążeniem: „<<Gospodarka zbożowa>> zapozna swych Czytelników z bogatym dorobkiem przodującej nauki radzieckiej w zakresie produkcji i przechowywania zbóż”, pisano przy okazji artykułu osławionego Trofima Łysenki⁶². W pierwszych numerach najobszerniejszy okazał się dział młynarski (10 artykułów w numerze 1-2). W kolejnych latach przybyły dział korespondencyjny (*Korespondenci i czytelnicy piszą*) i dział szkolenia.

Poszczególne numery otwierał zwykle artykuł wstępny, o charakterze propagandowym. W numerach z 1951 r. większość z tych artykułów podpisanych była przez Bolesława Kowalskiego, który poruszał takie tematy, jak realizacja zadań w drugim roku planu sześcioletniego (nr 1), kwestie agrarne w myśli Lenina (nr 2), gospodarcze zadania rolnictwa w świetle VI Plenum KC PZPR (nr 4). Ten sam autor w innym numerze (i nie w charakterze artykułu wstępnego) zajął się objaśnianiem polskiemu czytelnikowi błędów w polityce rolnej Wielkiej Brytanii⁶³. Z kolei w dziale obrotu gospodarczego teksty propagandowe publikował znany potem polityk ludowy Stanisław Gucwa⁶⁴, prezes Centralnego Urzędu Skupu i Kontraktacji Antoni Mierzwiński pisał o skupie zbożowym⁶⁵, a wiceminister Państwowych Gospodarstw Rolnych Stanisław Tkaczow podsumował roczny dorobek gospodarstw⁶⁶. W 1953 r. odnotowano na łamach śmierć Stalina⁶⁷, a w 1956 r. przełomowy XX Zjazd KPZR⁶⁸. Co jakiś czas w różnych miejscach poszczególnych numerów w ramach umieszczano slogany polityczne, np. „W oparciu o doświadczenia radzieckie rozwijajmy postęp techniczny!”⁶⁹, „Nowymi osiągnięciami witamy Plan 5-letni!”⁷⁰.

Natomiast merytoryczne artykuły pisali m.in. Jan de Virion⁷¹ (produkcja zbożowa), Leopold Stefański (młynarstwo), Tadeusz Kluge⁷² (młynarstwo), T. Gąsiorowski (piekarstwo), Stanisław Kwasieborski (obrotu towarowy).

Tematyka poruszana w „Gospodarce zbożowej” cieszyła się zainteresowaniem czytelników z Polski północno-wschodniej. W *Skrzynce zapytań i odpowiedzi* pojawiały się korespondencje z regionu, np. korespondent z Nidzicy pytał o posługiwanie się ustalonymi wzorcami w zakresie turbin wodnych⁷³, Jan Dziki z Olsztyna interesował się zasadą badania zdolności kiełkowania przy pomocy soli tetrazolowych⁷⁴, a Stanisław Trojanowski z Elbląga oczekiwał wskazówek odnośnie do zasad magazynowania zboża na tle doświadczeń z utratą przez ziarno zdolności do kiełkowania⁷⁵.

⁶²Łysenko Trofim, *Genetyka Miczurinowska*, „Gospodarka zbożowa”, 1950, nr 1-2, s. 9-14.

⁶³Kowalski Bolesław, *Polityka Labour Party uniemożliwia rozwój rolnictwa Wielkiej Brytanii*, „Gospodarka zbożowa”, 1951, nr 5, s. 31-33.

⁶⁴Stanisław Gucwa (1919-1994), ekonomista i działacz ludowy, w latach 1971-1981 był prezesem Naczelnego Komitetu ZSL, pełnił funkcje m.in. ministra przemysłu spożywczego i skupu (1968-1971) i marszałka Sejmu (1972-1985). – Mołdawa, *Ludzie ...*, dz. cyt., s. 359.

⁶⁵Mierzwiński Antoni, *Planowy skup zbóż*, „Gospodarka zbożowa”, 1951, nr 9, s. 1-3. Antoni Mierzwiński (1915-1997), działacz partyjny i państwowy, poza wspomnianą funkcją był m.in. ministrem skupu (1953-1957) oraz przewodniczącym Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie (1958-1965). – Mołdawa, *Ludzie...*, dz. cyt., s. 395.

⁶⁶Tkaczow Stanisław, *Osiągnięcia PGR w 1951 roku*, „Gospodarka zbożowa”, 1951, nr 12, s. 1-2. Stanisław Tkaczow (1913-1969), działacz państwowy, poseł do Krajowej Rady Narodowej i na Sejm, był m.in. ministrem lasów, wiceministrem rolnictwa, wiceministrem PGR, wiceprezesem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. – Mołdawa, *Ludzie...*, dz. cyt., s. 433.

⁶⁷Numer 3 z 1953 r. ukazał się z wizerunkiem zmarłego przywódcy ZSRR na okładce i zdaniem „Stalin – wódz ludzkości nie żyje”, zamieszczono okolicznościowe odezwy władz partyjnych i rządowych ZSRR i PRL. Również artykuł wstępny numeru 4 poświęcono Stalinowi (*Nauka Stalina żyje i zwycięża*, „Gospodarka zbożowa”, 1953, nr 4, s. 3-5).

⁶⁸XX Zjazd KPZR, „Gospodarka zbożowa”, 1956, nr 3, s. 1.

⁶⁹„Gospodarka zbożowa”, 1955, nr 10, s. 7.

⁷⁰„Gospodarka zbożowa”, 1956, nr 1, s. 3.

⁷¹Jan de Virion (1924-2013), żołnierz konspiracji, po 1945 był m.in. urzędnikiem w zarządzie centralnym Państwowych Gospodarstw Rolnych i w Ministerstwie Rolnictwa (wicedyrektor departamentu produkcji roślinnej). – Strona Muzeum Powstania Warszawskiego, cykl *Powstańcze biografie* (<https://www.1944.pl/powstancze-biografy/jan-de-virion,7810.html>), dostęp: 15 listopada 2019).

⁷²Tadeusz Kluge i Leopold Stefański byli m.in. współautorami kilkutomowego, wznawianego podręcznika szkolnego *Technologia młynarstwa* (1955).

⁷³„Gospodarka zbożowa”, 1951, nr 1, s. 34-35.

⁷⁴„Gospodarka zbożowa”, 1951, nr 7, s. 31.

⁷⁵„Gospodarka zbożowa”, 1951, nr 11, s. 27-28.

Korespondent J. K. z Kętrzyna pisał o zaangażowaniu i wykonaniu planu przed terminem przez miejscowych młynarzy, którzy „zdali egzamin ze swego głębokiego uświadomienia społecznego i prawdziwie socjalistycznego podejścia do pracy”, jeden z młodych pracowników otrzymał nawet odznakę przodownika pracy⁷⁶. W 1953 r. kilkakrotnie pisano o Olsztyńskich Okręgowych Zakładach Młynarskich⁷⁷, odzywali się czytelnicy z Braniewa i Fromborka⁷⁸, o województwie olsztyńskim pisano też w kontekście skupu⁷⁹. Stopniowo rozszerzały się na łamach pisma noty o racjonalizacji i w tym zakresie także nie zabrakło wątków z regionu olsztyńskiego⁸⁰. Interesującym autorem z regionu był Olgierd Donimirski, pierwszy powojenny starosta olsztyński, który zabrał głos w dyskusji na temat transportu zboża⁸¹. Na łamach „Gospodarki” chwalono amatorski zespół teatralny działający przy młynie w Dźwierzutach, który z powodzeniem wystawił *Moralność pani Dulskiej* Gabrieli Zapolskiej⁸².

Warto wspomnieć o pojawiającym się na łamach czasopisma wątku bibliotekarskim. Kilkakrotnie podkreślano wartość fachowych biblioteczek jako formy wsparcia rozwoju kwalifikacji zawodowych i świadomości polityczno-społecznej. Dotyczyć to miało zresztą każdego pracownika, „bez względu na to, jaką pracę wykonuje – dyrektor zespołu młynów, członek rady miejscowej Związków Zawodowych czy młynarz, mechanik, laborant, czy zaopatrzeniowiec, kierowca, piekarz, czy pracownik załadowczo-wyładowczy”⁸³.

W 1957 r. w redakcji czasopisma myślano o większym otwarciu się na świat, czego dowodem miał być cykl publikacji wynikających z „bezpośredniej współpracy z fachowcami i specjalistami zagranicznymi”. Ukazał się jednak jedynie jeden taki artykuł, zamówiony we Francji⁸⁴. Kontynuacji na łamach tego tytułu być nie mogło, bo symbolicznie zatoczyło się koło historii w stosunku do „Gospodarki zbożowej”: pismo w 1957 r. na numerze 3 zakończyło swoje funkcjonowanie, by znaleźć kontynuację jako „Przegląd Zbożowo-Młynarski”, czyli pod takim samym tytułem, jaki obowiązywał przed powstaniem „Gospodarki”.

Biologia Lekarska (Biologia Lekarska)

⁷⁶J. K., *Robotnicy młyna w Kętrzynie dają przykład socjalistycznego podejścia do pracy*, „Gospodarka zbożowa”, 1951, nr 6, s. 38.

⁷⁷(JG), *Uczymy się lepiej pracować (Z doświadczeń OZM Olsztyn)*, „Gospodarka zbożowa”, 1953, nr 1, s. 31-32; tenże, *Współzawodnictwo w OZM Olsztyn*, „Gospodarka zbożowa”, 1953, nr 1, s. 32-33; Radomski Zbigniew, *Jak dążyć do podniesienia zdolności produkcyjnej młynów*, „Gospodarka zbożowa”, 1953, nr 3, s. 28-29.

⁷⁸Antoni Baran z Fromborka pytał o przyczyny stukotu w mlewniku i sposoby usunięcia usterki („Gospodarka zbożowa”, 1953, nr 4, s. 36). W dziale „Czytelnicy mają głos” Stanisław Jaroszewicz z Braniewa apelował „o wprowadzenie II standardu [sic] żyta” („Gospodarka zbożowa”, 1953, nr 6, s. 23-24) oraz „o szersze szkolenie kadr” („Gospodarka zbożowa”, 1953, nr 11, s. 17).

⁷⁹(J. F.), *Województwo olsztyńskie przyspiesza tempo skupu*, „Gospodarka zbożowa”, 1953, nr 9a, s. 7-8.

⁸⁰Pisano np. o magazynierze spichrza w Jezioranach Pawle Compie, który usprawnił obieg ziarna w spichrze przez zamontowanie dodatkowych rur spadowych (*Nowe pomysły i usprawnienia*, „Gospodarka zbożowa”, 1955, nr 1, s. 17). Także m.in.: *Co słyszać u racjonalizatorów olsztyńskich*, „Gospodarka zbożowa”, 1955, nr 3, s. 14; *Najlepsze rozwiązania w konkursie na mechanizację magazynów płaskich i usprawnienia pracy Kuzbasów*, „Gospodarka zbożowa”, 1955, nr 10, s. 14-15 (dotyczy racjonalizatora Franciszka Kuryłło z województwa olsztyńskiego, który zastosował specjalne suszarki pomocnicze w spichrze); Jaroszewicz Stanisław, *Przyjęcie zbóż spod kombajnów*, „Gospodarka zbożowa”, 1955, nr 12, s. 10-11 (o pierwszym zastosowaniu na szeroką skalę kombajnów zbożowych w województwach północnych); tenże, *Kuzbasy spełniły swoje zadanie*, „Gospodarka zbożowa”, 1956, nr 2, s. 24-25.

⁸¹Donimirski Olgierd, *Wady obecnego systemu ustalania wagi przesyłek wagonowych*, „Gospodarka zbożowa”, 1955, nr 2, s. 7-9; wątek ten był też kontynuowany przez W. Rymkiewicza z Olsztyna (Rymkiewicz W., *Teoria a praktyka stosowania nowych przepisów ważenia*, „Gospodarka zbożowa”, 1956, nr 12, s. 25). Olgierd Donimirski (1911-2004) pochodził ze znanej pomorskiej rodziny ziemiańskiej, w 1945 r. był krótko starostą olsztyńskim, przez jakiś czas prowadził gospodarstwo w Majdach. – Oracki Tadeusz, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945)*, Warszawa 1983, s. 92-93.

⁸²*Z życia młynów gospodarczych*, „Gospodarka zbożowa”, 1955, nr 8, s. 26-27.

⁸³E. L., *Zakładamy biblioteczki przyzakładowe*, „Gospodarka zbożowa”, 1953, nr 4, s. 33. W sprawie bibliotek i dostępu do literatury również m.in.: J. S., *Biblioteki zakładowe – niewykorzystany środek podnoszenia kwalifikacji*, „Gospodarka zbożowa”, 1955, nr 5, s. 17-18; Jaworski Tadeusz, *Zbożowcom potrzebna jest dobra literatura fachowa*, „Gospodarka zbożowa”, 1956, nr 1, s. 27.

⁸⁴Brisson Lucien, *Młynarstwo francuskie*, „Gospodarka zbożowa”, 1957, nr 3, s. 7-9.

Było to przedwojenne czasopismo z pogranicza nauk przyrodniczych, wydawane z podtytułem „miesięcznik poświęcony naukom biologicznym pozostającym w związku z medycyną”. Wydawcą były Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne Ludwik Spiess i Syn Spółka Akcyjna z siedzibą w Warszawie, a za redakcję naukową odpowiadał dr Stefan Otoliński⁸⁵, który w zakładach tych był zatrudniony. Miał on już doświadczenie w pracy redakcyjnej, przed I wojną światową prowadził bowiem redakcję związanego z tym samym zakładem czasopisma „Medicamenta Nova”.

„Biologia Lekarska” ukazywała się od 1922 r. do końca okresu międzywojennego, w nakładzie dochodzącym w 1925 r. do 6 tysięcy egzemplarzy⁸⁶. Numeracja stron w obrębie rocznika była ciągła, zdarzały się numery (zeszyty) łączone. Zazwyczaj w numerze publikowano jedną obszerną rozprawę, niekiedy wraz z dokończeniem rozprawy z poprzedniego numeru. Były też informacje o charakterze kroniki⁸⁷ oraz reklamy środków farmakologicznych, w tym produkowanych przez zakłady wydające czasopismo.

Na łamach „Biologii” (obowiązywała w tytule ówczesna pisownia: „Biologja”) publikowano liczne tłumaczenia artykułów francuskich⁸⁸, ale nie brakowało i publikacji uczonych polskich. Wśród nich zwraca uwagę osoba prof. Włodzimierza Lindemana, rosyjskiego emigranta, patologa, współpracownika noblisty Ilji Miecznikowa⁸⁹. Publikowali też Wiktor Kaliciński⁹⁰, Ernest Sym⁹¹, Leon Marchlewski⁹², Ludwik Zembrzuski⁹³, Edmund Lelesz⁹⁴, Tadeusz Lityński⁹⁵, Zygmunt Zakrzewski, A. Przeździecki i szereg innych naukowców, reprezentujących różne ośrodki.

⁸⁵Stefan Szymon Otoliński (1878-1950), farmaceuta i chemik, wykładowca Uniwersytetu Warszawskiego, a po II wojnie światowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, wieloletni dyrektor naukowy laboratorium farmaceutycznego w Warszawie. – Brzezińska Jadwiga, *Dr Stefan Szymon Otolski (1878-1950), farmaceuta-chemik, zasłużony dla rozwoju przemysłu farmaceutycznego okresu międzywojennego*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 2012, nr 2, s. 48-55.

⁸⁶Brzezińska, *Dr Stefan Otoliński*, dz. cyt., s. 52.

⁸⁷Przykładowo w zeszyt 2 z 1931 ukazały się komunikat zjazdu Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego (s. 95-96) oraz notatka na temat konferencji Związku Uzdrowisk Polskich (s. 96). Z kolei w zeszyt 1 z tegoż roku opublikowano nekrolog podpisany „Redakcja” poświęcony uczonemu francuskiemu F. Billonowi, założycielowi i redaktorowi analogicznego pisma francuskojęzycznego „Biologie Médicale” (*François Billon*, „Biologia Lekarska”, 1931, zeszyt 1, s. 3-5).

⁸⁸Z autorów francuskich publikujących w „Biologii Lekarskiej” wymienić można m.in. L. Ambarda, Ch. Acharda, D. Coutiere, H. Delaunaya, L. Boeza.

⁸⁹Włodzimierz Lindeman (1868-1933) do 1922 pracował w Kijowie, następnie osiadł w Polsce i był profesorem patologii ogólnej na Wydziale Weterynaryjnym Uniwersytetu Warszawskiego; tuż przed śmiercią mianowany został profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Był autorem szeregu podręczników z patologii ogólnej i zoologii lekarskiej. – Wojciechowski Krzysztof, *Lindeman Włodzimierz, Polski Słownik Biograficzny*, tom XVII, Wrocław 1972, s. 364. W „Biologii” ukazała się m.in. w trzech częściach rozprawa *Hormon trzustkowy*, którą redakcja opatrzyła komentarzem: „Praca niniejsza jest ostatnią, jaką napisał nieodżałowanej pamięci śp. prof. Lindeman. Redakcja uważa sobie za miły obowiązek móc ogłosić ją na łamach swego pisma, jako pracę, niestety kończącą chlubną działalność naukową śp. prof. Lindemana” („Biologja Lekarska”, 1934, zeszyt 1, s. 1).

⁹⁰Wiktor Franciszek Kaliciński (1896-1940), anatomopatolog, lekarz wojskowy (major WP), żołnierz Legionów, wykonał balsamowanie zwłok marszałka Piłsudskiego. Zginął w Katyniu. – Gliński Jan Bohdan, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, tom I, Warszawa 1997, s. 164-165.

⁹¹Ernest Aleksander Sym (1893-1950), chemik i mikrobiolog, profesor na Wydziale Weterynaryjnym Uniwersytetu Warszawskiego, po wojnie na Wydziale Chemicznym Politechniki Gdańskiej, badacz enzymów, brat kontrowersyjnego aktora Igo Syma, zastrzelonego przez polskie podziemie za kolaborację z Niemcami w 1941. – *Wydział Chemiczny Politechniki Gdańskiej 1945-2010* (red. Ewa Klugmann-Radziemska), [Gdańsk 2010], s. 115.

⁹²Leon Marchlewski (1869-1946), wybitny chemik i biochemik, autor szeregu prac z chemii organicznej, badacz chlorofilu, prof. i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, wiceprezes Polskiej Akademii Umiejętności, senator RP. Był bratem działacza komunistycznego Juliana. – *Słownik biologów*, dz. cyt., s. 354-355.

⁹³Ludwik Zembrzuski (1871-1962), chirurg dziecięcy, historyk i filozof medycyny, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, po wojnie Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. – Szarejko Piotr, *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, tom 2, Warszawa 1994, s. 333-336.

⁹⁴Edmund Władysław Lelesz (1886-1963), biochemik, fizjolog, prof. Państwowej Szkoły Higieny w Warszawie i Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, od 1941 pracował we Frascati koło Rzymu, m.in. dla FAO. Autor prac poświęconych roli witamin w przemianach biochemicznych. – *Słownik biologów*, dz. cyt., s. 322-323.

⁹⁵Tadeusz Lityński (1901-1985), specjalista chemii rolnej, przed wojną adiunkt na Wydziale Rolnym UJ, od 1946 profesor, był m.in. dziekanem Wydziału Rolniczo-Leśnego UJ i Wydziału Rolniczego UJ, potem profesorem, prorektorem i

Przegląd Meteorologiczny i Hydrologiczny

Pismo, jak głosił jego podtytuł w chwili zainicjowania „organ Polskiego Towarzystwa Meteorologicznego i Hydrologicznego wydawany kwartalnie”, zostało zainicjowane w 1948 r. na podstawie uchwały Walnego Zebrania tegoż Towarzystwa (starszego zresztą zaledwie od rok od „Przeglądu”) z 25 października 1947 r. Uzasadniając jego wydawanie, w słowie wstępnym czasopisma, sygnowanym przez Zarząd Główny Towarzystwa, pisano: „ponieważ w okresach ubiegłych wskutek pożogi wojennej, szerszy ogół pracowników naukowych nie mógł śledzić za postępem nauki światowej, przeto <<Przegląd>> nasz będzie miał w znacznym stopniu charakter naukowo-informacyjny, aby w ten sposób przyczynić się do częściowego choćby wyrównania luk, jakie w naszym życiu naukowym powstały w ostatnich latach”⁹⁶. Zapowiedziano zarazem publikowanie na łamach kwartalnika artykułów fachowych z różnych gałęzi meteorologii, klimatologii, hydrografii i nauk pokrewnych, ale podkreślono też znaczenie przewidywanej części praktycznej – „omawiania bieżących potrzeb wymienionych dziedzin wiedzy”, m.in. w zakresie zastosowań meteorologiczno-rolniczych, komunikacji lotniczej, klimatologii uzdrowiskowej, hydrografii dróg wodnych na rzekach i kanałach⁹⁷.

Redaktorem pisma został prof. Edward Stenz⁹⁸, a w skład Komitetu Redakcyjnego weszli inni wybitni uczeni: Stanisław Bac⁹⁹, Władysław Gorczyński¹⁰⁰, Romuald Gumiński, Julian Lambor, Władysław Milata¹⁰¹, Władysław Parczewski, Stanisław Rafałowski, Ananiasz Rojecki¹⁰². Byli oni również autorami szeregu publikacji na łamach „Przeglądu”. Obok nich pisali także m.in. Jerzy Rayski¹⁰³, Jerzy Teodor Ostromięcki, Kazimierz Jantzen¹⁰⁴, Władysław Dziewulski¹⁰⁵, Adam Schmuck,

doktorem *honoris causa* Wyższej Szkoły Rolniczej w Krakowie. – *Profesorowie, docenci i doktorzy habilitowani Wyższej Szkoły Rolniczej – Akademii Rolniczej im. Hugona Kollątaja w Krakowie 1953-2003* (przew. kom. red. Zbigniew Staliński), Kraków 2003, s. 443-445.

⁹⁶Słowo wstępne, „Przegląd Meteorologiczny i Hydrologiczny”, 1948, zeszyt 1, s. 1.

⁹⁷Tamże.

⁹⁸Edward Stenz (1897-1956), geofizyk i meteorolog, przed wojną pracownik Uniwersytetu Lwowskiego, od 1948 r. prof. fizyki Ziemi Uniwersytetu Warszawskiego, przewodniczący Komitetu Geofizyki PAN, popularyzator nauki, organizator służby klimatologicznej w Afganistanie. – Tadeusz Olczak, *Edward Stenz (1897-1956)*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego”, 1956, z. 4, s. 349-351.

⁹⁹Stanisław Bac (1887-1970), specjalista melioracji rolnych, meteorolog, przed wojną związany z Politechniką Lwowską, po wojnie organizator Zakładu Melioracji Rolnych na Wydziale Rolnym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, od 1946 1946 prof. Wyższej Szkoły Rolniczej we Wrocławiu (doktor *honoris causa* tej uczelni), członek PAN. – Pawłowski, *Samodzielni pracownicy AR w Lublinie*, dz. cyt., s. 9-10.

¹⁰⁰Władysław Gorczyński (1879-1952), meteorolog, pierwszy dyrektor Państwowego Instytutu Meteorologicznego, prof. UMK w Toruniu. – *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1994* (pod red. Sławomira Kalembki), Toruń 1995, s. 225-226.

¹⁰¹Władysław Milata (1911-1954), cieszynianin, meteorolog, docent i kierownik Zakładu Meteorologii i Klimatologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, wykładowca innych uczelni krakowskich (Wyższa Szkoła Rolnicza, Akademia Handlowa), autor ponad 50 publikacji naukowych, popularyzator i działacz turystyki górskiej. – Marian Molga, Stanisław Zych, *Władysław Milata*, „Przegląd Meteorologiczny i Hydrologiczny”, 1955, zeszyt 3-4, s. 191-197. Zeszyt, w którym ukazało się wspomnienie pośmiertne W. Milaty, poświęcony został jego pamięci, ogłoszono tam także pośmiertnie dwie prace zmarłego.

¹⁰²Ananiasz Rojecki (1896-1978), geofizyk, absolwent i pracownik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, po wojnie związany z Państwowym Instytutem Hydrologiczno-Meteorologicznym w Warszawie, zasłużony działacz środowiska polskich Karaimów. – Hanik Jan, *Ananiasz Rojecki*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, tom XXXI, 1989, s. 511-513.

¹⁰³Jerzy Rayski (1917-1993), fizyk teoretyk, specjalista arodynamiki, zajmujący się także interpretacją zjawisk kwantowych, prof. i doktor *honoris causa* UMK. – *Pracownicy UMK*, dz. cyt., s. 579.

¹⁰⁴Kazimierz Jantzen (1885-1940), astronom, geodeta, prof. Politechniki Warszawskiej, Wojskowego Instytut Geograficznego w Warszawie, Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, gdzie kierował Zakładem Meteorologicznym. – Dziewulski Władysław, *Kazimierz Jantzen, profesor meteorologii Uniwersytetu Stefana Batorego*, „Przegląd Meteorologiczny i Hydrologiczny”, 1948, zeszyt 2, s. 135-138. W „Przeglądzie” publikacja K. Jantzena ukazała się oczywiście pośmiertnie: *Przebieg roczny krótkookresowych wahań ciśnienia powietrza*, 1952, zeszyt 1-2, s. 1-14.

¹⁰⁵Władysław Dziewulski (1878-1962), wybitny astronom i astrofizyk, docent na Uniwersytecie Jagiellońskim, w okresie międzywojennym profesor, a także dziekan Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego i rektor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, po 1945 prof. i jeden z organizatorów UMK. – Woszczyk Andrzej, *Władysław Dziewulski (1878-*

Wilhelmina Iwanowska, Janina Hurynowicz¹⁰⁶, Wiktor Bincer. Wśród autorów znaleźli się także Wincenty Okołowicz¹⁰⁷, przez krótki czas związany z Olsztynem, oraz Eugeniusz Hohendorf, niebawem pierwszy kierownik Katedry Meteorologii i Klimatologii w Wyższej Szkole Rolniczej w Olsztynie¹⁰⁸. W roczniku 1952 mowa już była nie o komitecie, a zespole redakcyjnym, w którym rozdzielono zadania merytorycznie: W. Parczewski odpowiadał za meteorologię dynamiczną i synoptyczną, R. Gumiński i Stanisław Zych za meteorologię ogólną i klimatologię, J. Lambor i Zdzisław Mikulski za hydrologię kontynentalną, A. Rojecki za oceanografię i dział bibliograficzny (redaktorem naczelnym pozostawał E. Stenz). W 1955 r. (rocznik VIII) redaktorem był A. Rojecki, a w komitecie redakcyjnym pracowali Aleksander Brodniewicz, Marian Molga oraz obecni już wcześniej J. Lambor, Z. Mikulski, W. Parczewski i S. Zych. Było ponadto dwóch sekretarzy redakcji: naukowy – Zofia Pieślak¹⁰⁹ i techniczny – Waław Kowalski.

W pierwszym roczniku wydawania „Przeglądu” ukazały się dwa zeszyty, o łącznej objętości 292 stron. Zdecydowanie dominowały artykuły naukowe, ale znalazło się także miejsce na recenzje, streszczenia piśmiennictwa zagranicznego, dział kroniki i nekrologów, sprawozdania. W pierwszym zeszycie załączono zbiorczo abstrakty angielskie i francuskie, w zeszycie drugim abstrakty angielskie zamieszczano już przy pojedynczych artykułach¹¹⁰. Artykuły były uzupełniane tabelami, wykresami, mapami i fotografiami. Na końcu rocznika opublikowano statut Polskiego Towarzystwa Meteorologicznego i Hydrologicznego.

Pierwotna częstotliwość wydawania pisma – w cyklu kwartalnym – przez dłuższy czas nie została zrealizowana w praktyce. Przykładowo rocznik 1949 ukazał się w całości w jednym łączonym zeszycie, a roczniki 1950-1951 we wspólnym zeszycie dla okresu dwuletniego. W tym ostatnim przypadku wydzielono jedynie specjalną część, poświęconą I Kongresowi Nauki Polskiej. W 1955 r. ukazały się trzy zeszyty, w tym jeden łączony (3-4). W odróżnieniu od pierwszego rocznika z 1949 r., kiedy to oba zeszyty miały odrębną numerację, w 1955 r. zachowano numerację stron ciągłą dla wszystkich zeszytów rocznika. Liczba stron była zresztą bardzo zbliżona do tej z inauguracyjnego roku – 288 stron.

Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego

„Sprawozdania” stanowią dokumentację działalności Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Ich wydawanie zostało zainicjowane w 1946 r. wraz z początkiem działalności Towarzystwa, czyli *de facto* wznowieniem funkcjonowania Lwowskiego Towarzystwa Naukowego w nowym mieście, do którego przeniosło się symbolicznie polskie życie naukowe Lwowa. Czasopismo było wydawane jako jednolity rocznik, ale w 1955 r. (od rocznika jedenastego) zdecydowano o rozdzieleniu publikacji na dwie serie. Seria A objęła dorobek trzech wydziałów Towarzystwa: Nauk Filologicznych (I), Nauk Historyczno-Filozoficznych (II) oraz Nauk Prawnych i Ekonomicznych (III), wraz z działającymi

1962), astronom, profesor UMK, w: *Toruńscy twórcy nauki i kultury (1945-1985)* (pod red. Mariana Biskupa i Andrzeja Gizińskiego), Warszawa 1989, s. 33-40.

¹⁰⁶Janina Hurynowicz (1894-1967), fizjolog i neurolog, przed II wojną światową związana z Uniwersytetem Stefana Batorego w Wilnie, po 1945 prof. na UMK w Toruniu, organizator i kierownik Zakładu Neurofizjologii i Fizjologii Porównawczej. – Janiszewski Leszek, *Janina Hurynowicz (1894-1967), fizjolog i neurolog, profesor UMK*, w: *Toruńscy twórcy nauki*, dz. cyt., s. 103-109.

¹⁰⁷Wincenty Okołowicz (1906-1979), geograf i klimatolog, asystent na WSR w Olsztynie (1950-1951), w latach 1945-1953 pracownik UMK, był m.in. zastępcą profesora i prodziekanem Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi. Potem związany z Uniwersytetem Warszawskim i Instytutem Meteorologii i Gospodarki Wodnej. – *Pracownicy UMK*, dz. cyt., s. 516.

¹⁰⁸Eugeniusz Hohendorf (1902-1980), m.in. pracownik UMK, po przejściu z Torunia został kierownikiem Katedry Klimatologii i Meteorologii Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie. – *Pracownicy UMK*, dz. cyt., s. 265; strona Katedry Gospodarki Wodnej, Klimatologii i Kształtowania Środowiska, Wydział Kształtowania Środowiska UWM, <http://www.uwm.edu.pl/wksir/KatMeteo/historia.html> (dostęp: 15 listopada 2019).

¹⁰⁹Zofia Pieślak-Molga (1901-1993), agrometeorolog, organizatorka polskiej rolniczej służby informacyjno-meteorologicznej. – Jaworski Jerzy, Tomaszewska Teresa, *Zofia Pieślak-Molga (1901-1993)*, „Przegląd Geofizyczny”, 1994, zesz. 1, s. 86-90.

¹¹⁰W późniejszych rocznikach pojawiły się również streszczenia w języku rosyjskim.

przy wydziałach komisjami bibliografii i bibliotekoznawstwa oraz językową. W serii B publikowano materiały dotyczące wydziałów: Nauk Matematycznych i Przyrodniczych (IV), Nauk Lekarskich (V), Nauk Technicznych (VI) i Nauk Rolniczych (VII). Obie serie były numerowane niezależnie.

Standardowa treść każdego numeru, niezależnie od serii, obejmowała streszczenia referatów głoszonych na posiedzeniach każdego wydziału. Referaty były uporządkowane według wydziałów, a w obrębie wydziału według chronologii posiedzeń; alfabetyczny indeks autorski ułatwiał poruszanie się w obrębie numeru. Przy poszczególnych streszczeniach znajdowały się odnośniki, gdzie można znaleźć pełną treść artykułu. Część materiałów miała charakter całościowy jako komunikatów, z kolei były także materiały nawet bez streszczeń, ograniczone jedynie do informacji, że referat na tym posiedzeniu wygłoszono i do wskazania miejsca końcowej publikacji. Z drugiej strony streszczenia bywały też niejednokrotnie obszerne¹¹¹, ilustrowane, z załączonymi wykresami lub tabelami. Niektórym numerom „Sprawozdań” towarzyszyły dodatki w postaci odrębnie wydanych pojedynczych artykułów¹¹². Objętość numerów była zróżnicowana.

Redakcja różniła się w zależności od serii. W serii A była wieloosobowa, liczyła zazwyczaj czterech redaktorów; w latach 60. byli to Tadeusz Broniewski¹¹³, Józef Gierowski, Franciszek Longschamps¹¹⁴, Jerzy Łanowski, Jan Trzynadłowski¹¹⁵, Adam Galos. Trzynadłowski, dyrektor wydawnictwa Ossolineum i wieloletni sekretarz generalny Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, był też redaktorem serii B „Sprawozdań”. W serii B zdarzały się numery sygnowane pojedynczym nazwiskiem redaktora, ale były także numery z trzema, czterema, a nawet sześcioma redaktorami. W latach 1961-1975, poza wspomnianym Janem Trzynadłowskim, redaktorami byli Bronisław Knaster¹¹⁶, Zygmunt Hryniewicz, Roman Kurdziel, Zdzisław Wiktor, Stefan Koczorowski, Edward Szczeklik.

Poza główną częścią „Sprawozdania” zawierały także nekrologi zmarłych członków i współpracowników wydziałów, umieszczane na wstępie każdego numeru. Z kolei na końcu pisma zamieszczano informacje sprawozdawcze oraz wykazy aktualnych członków Towarzystwa.

Związek z działalnością Towarzystwa, instytucji zajmującej się szerokim spektrum problematyki naukowej, przekłada się oczywiście na treść czasopisma sprawozdawczego. Na stronach „Sprawozdań” poruszane są zatem wszystkie dyscypliny naukowe reprezentowane w Towarzystwie. Interesujące w tym kontekście mogą być zwłaszcza artykuły i komunikaty o charakterze multidyscyplinarnym, których umiejscowienie w jednej albo drugiej serii wydawniczej na pierwszy rzut oka może budzić zdziwienie, ale ma zawsze silne uzasadnienie. Przykładowo w numerze 18 Serii „B”, a więc dotyczącej nauk przyrodniczych, matematycznych czy lekarskich, ukazało się kilka artykułów filologicznych¹¹⁷. O takim przyporządkowaniu przesądziła metodologia badań –

¹¹¹Przykładowo streszczenie referatu Zbigniewa Wysockiego *Zagadnienie typów struktury geograficznej gospodarstwa narodowego na przykładzie Polski* („Sprawozdania WTN”, 1961, nr 16, Seria B, s. 23-30) liczyło 8 stron, uzupełnionych mapami i tabelami.

¹¹²Przykładowo: Schmuck Adam, *W sprawie metod pomiarów parowania w Polsce*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, 1950, nr 5; Perkal Julian, *O zbiorach punktów materialnych i abstrakcyjnych w badaniach przyrodniczych*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, 1957, nr 12, Seria B.

¹¹³Tadeusz Broniewski (1894-1976), architekt, przed wojną pracownik Politechniki Lwowskiej, kierownik Katedry Historii Architektury na Politechnice Wrocławskiej. – Rozpędowski Jerzy, *Tadeusz Andrzej Broniewski*, w: *Uczni wrocławscy (1945-1979)*, [część 1] (red. Jan Trzynadłowski), Wrocław 1980 s. 319-321.

¹¹⁴Franciszek Longschamps (1912-1969), prawnik administratywista, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego. – Chełmoński Adam, *Franciszek Longschamps*, w: *Uczni wrocławscy (1945-1979)*, [1], dz. cyt., s. 111-113.

¹¹⁵Jan Trzynadłowski (1912-1995), historyk i teoretyk literatury, wydawca, dyrektor Ossolineum, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego, wieloletni sekretarz generalny Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. – Kolbuszewski Jacek, *Jan Trzynadłowski*, w: *Uczni wrocławscy (1953-1996)* [część 3] (red. Jacek Kolbuszewski), Wrocław 1996, s. 17-23.

¹¹⁶Bronisław Knaster (1893-1980), matematyk, przed wojną pracownik Uniwersytetu Warszawskiego, lata wojenne spędził we Lwowie, po wojnie wieloletni prof. Instytutu Matematycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, kierownik Katedry Geometrii i Topologii. – Charatonik Janusz, *Bronisław Knaster*, w: *Uczni wrocławscy (1974-1994)* [część 2] (red. Jan Trzynadłowski), Wrocław 1994, s. 110-117.

¹¹⁷Bartkowiakowa Anna, *O określeniach i zdaniach złożonych u Żeromskiego i Sienkiewicza*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, 1963, nr 18, Seria B, s. 16; Gleichgewicht Bolesław, *Struktura sylabowa języka polskiego*, tamże, s. 17; Woronczak Jerzy, *Budowa wiersza „Kronika Dalimila”*, tamże, s. 19.

wykorzystano bowiem do analiz językowych metody matematyczne¹¹⁸. Szeroki zakres potencjalnej tematyki sprawiał, że można wśród artykułów znaleźć również teksty odnoszące się do regionu warmińsko-mazurskiego, związki takie dotyczą też samych autorów publikacji. Przykładowo w jednym z zeszytów przybliżono sylwetkę zaprzyjaźnionego z Mikołajem Kopernikiem lekarza i kanonika warmińskiego Jana Benedykta Solfy¹¹⁹. W 1964 r. pisano o jubileuszu wybitnego filologa klasycznego Wiktora Steffena¹²⁰, urodzonego w Sząbruku koło Olsztyna, który w mniej wiodącym nurcie swoich badań opracował gwarowy *Słownik warmiński* (w „Sprawozdaniach” Steffen opublikował artykuł z zakresu filologii klasycznej¹²¹).

Wiadomości telekomunikacyjne

„Wiadomości telekomunikacyjne” były pismem Sekcji Telekomunikacyjnej Stowarzyszenia Elektryków Polskich, oficjalnym wydawcą była Naczelna Organizacja Techniczna, w skład której SEP wchodził. Czasopismo nosiło podtytuł „miesięcznik popularny”, co w dużej mierze oddawało publikowane w nim materiały¹²². W 1955 r. podtytuł zmieniono na „miesięcznik popularno-techniczny”. W dostępnych z lat 1951-1956 rocznikach redaktorem naczelnym był stale mgr inż. Stefan Darecki, a w skład redakcji wchodził: inż. Jan Górnicki, inż. (potem docent) Stefan Jasiński, mgr inż. H. Kowalski, mgr inż. J. Szczekowski, mgr inż. Józef Fabijański. „Wiadomości” legitymowały się dłuższą tradycją, rocznik 1951 był rocznikiem dwudziestym (faktycznie cztertnastym z uwagi na lata wojenne).

„Wiadomości” kontynuowały tradycję przedwojenną: pierwszy numer został wydany w marcu 1928 r. jako „Przegląd Teletechniczny”, a wydawcą było niedawno powołane Stowarzyszenie Teletechników Polskich. Od 1932 r. „Przeglądowi” towarzyszył dodatek „Wiadomości Teletechniczne” o charakterze praktycznym, przeznaczony dla monterów i techników. W 1935 r. „Wiadomości Teletechniczne” stały się samodzielnym czasopismem. Tuż przed wybuchem II wojny światowej doszło do połączenia organizacji technicznych – Stowarzyszenia Elektryków Polskich i Stowarzyszenia Teletechników Polskich, wspólne stały się także czasopisma – pod nowymi tytułami – „Wiadomości telekomunikacyjne” i „Przegląd telekomunikacyjny”¹²³.

Standardowy numer miesięcznika liczył 24 strony, numeracja w obrębie rocznika była ciągła. Publikowane były przede wszystkim fachowe artykuły problemowe, zawierające opisy urządzeń, omówienia zagadnień praktycznych (np. konserwacji sprzętu) i porady zawodowe, ilustrowane rysunkami, schematami, wykresami, tabelami, fotografiami. Publikowano dział racjonalizatorski, z wykazem nowych rozwiązań i szerszym opisem niektórych z nich. Ponadto każdy numer zawierał część sprawozdawczą, uwzględniającą wydarzenia z życia Sekcji Telekomunikacyjnej SEP (w tym sprawy personalne, jak wykazy nowych członków Sekcji i zgłoszone kandydatury na członków), informacje o szkoleniach i kursach, nagrodach, działalności biblioteki technicznej¹²⁴ i inne

¹¹⁸ Mayenowa Maria Renata, *O użyteczności metod statystycznych w filologii*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, 1963, nr 18, Seria B, s. 11-14; Perkal Julian, *Współpraca matematyków wrocławskich z filologami*, tamże, s. 18-20.

¹¹⁹ Kożuszek Waldemar, *Jan Benedykt Solfa, lekarz doby polskiego Odrodzenia*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, 1963, nr 18, Seria B, s. 46-50.

¹²⁰ Łanowski Jerzy, *Na jubileusz profesora Wiktora Steffena*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, 1964, nr 19, Seria A, s. 5.

¹²¹ Steffen Wiktor, *Kilka trudniejszych miejsc w „Dyskolosie” Menandra*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, 1964, nr 19, Seria A, s. 5-7. Wiktor Steffen (1903-1997), filolog klasyczny, hellenista, był profesorem uniwersytetów we Wrocławiu i Poznaniu. – Oracki, *Słownik Warmii*, dz. cyt., s. 298-299.

¹²² W 1951 r. podtytuł był jeszcze uzupełniony o informacje resortowe: „organ (...) wydawany (...) przy poparciu Ministerstwa Poczty i Telegrafów oraz Ministerstwa Komunikacji”. Informacja taka znajdowała się jeszcze w numerze 6 z 1951 r., w numerze 9 już jej nie było (brak w zasobie BU UWM numerów 7-8).

¹²³ Strona internetowa „Wiadomości telekomunikacyjnych” <http://www.przegladtelekomunikacyjny.pl/>, zakładka *O czasopiśmie* (dostęp: 15 listopada 2019).

¹²⁴ Komunikat Biblioteki Naczelnej Organizacji Technicznej, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1951, nr 5, IV strona okładki.

materiały¹²⁵. Publikowano również recenzje, a także reklamy, w tym dotyczące literatury. Do roczników dołączane były roczne spisy treści, w których stosowano porządek alfabetyczny i dziedzinowy. W ramach tego ostatniego wyróżniano działy¹²⁶: patenty, techniczne podstawy telekomunikacji, materiały i elementy telekomunikacji, technika telekomunikacyjna (w tym technika przenoszenia przewodowego, radiokomunikacja, telefonia, radiofonia, telegrafia, sygnalizacja i technika), zagadnienia nietechniczne komunikacji, technika wielkiej częstotliwości, elektrotechnika, inne dziedziny wiedzy.

Wśród autorów zasilających łamy „Wiadomości” wymienić można m.in.: inż. Jana Górnickiego, inż. Jerzego Niemca, dr. Witolda Łanieckiego, inż. Jerzego Trehcińskiego, inż. Władysława Arnolda Trembińskiego, inż. Sylwestra Milewskiego, inż. Olgierda Muraszko, inż. Stanisława Kielana, inż. Alfreda Tuerkela, inż. Zygmunta Rafałowicza, inż. Janusza Łubek, Józefa Skrukwę, inż. Stanisława Liszkę, inż. Romana Trehcińskiego, inż. Marka Dojlckiego, inż. Lucjana Rydza, inż. Alfreda Popowicza, inż. Henryka Dietricha, inż. Józefa Kosackiego, inż. Jerzego Turowskiego, prof. inż. Zygmunta Szparkowskiego¹²⁷, inż. Tadeusza Tutinasa, inż. Kazimierza Siwińskiego, inż. Henryka Lutyńskiego, inż. Tadeusza Genello, inż. Andrzeja Wojnara, inż. Wiesława Raszby, inż. Pawła Mosiewicza, dr. inż. Mariana Mazura, inż. Lecha Husarskiego, inż. Józefa Srebrzyńskiego, inż. Tadeusza Rzymkowskiego, inż. Aleksandra Bibiło, dr. inż. Krystyna Plewko¹²⁸.

W latach 50. nie mogło zabraknąć także w specjalistycznym piśmie inżynierskim jednoznacznych deklaracji i wątków politycznych. Czytelnicy byli zatem na bieżąco z rolą telekomunikacji w realizacji etapów wieloletnich planów gospodarczych, honorowano rocznicę urodzin prezydenta Bieruta¹²⁹, pisano o śmierci radzieckiego przywódcy Stalina¹³⁰. Poruszano także inne sprawy o tym charakterze, zarówno w kontekstach branżowych¹³¹, jak i ogólnych¹³². Warto odnotować głos w sprawie znaczenia piśmiennictwa technicznego¹³³.

„Wiadomości telekomunikacyjne” należą do czasopism kontynuowanych obecnie.

Instruktor budownictwa wiejskiego (od 1953 Budownictwo wiejskie, od 1977 Budownictwo rolnicze)

¹²⁵Np. relacja zjazdu VIII Zjazd Stowarzyszenia Elektryków Polskich, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1955, nr 11, s. 262.

¹²⁶Na podstawie: Treść rocznika 1955 Wiadomości telekomunikacyjnych, 1955, nr 12, s. 285-288.

¹²⁷Zygmunt Szparkowski (1902-1988), automatyk, profesor i rektor Politechniki Wrocławskiej. – Marusak Andrzej, *Zygmunt Szparkowski*, w: *Słownik biograficzny techników polskich*, tom 26, Warszawa 2018, s. 122-123.

¹²⁸Krystyn Plewko (1926-2019), elektryk, uczestnik powstania warszawskiego, absolwent Politechniki Warszawskiej, pracownik (m.in. docent i zastępca dyrektora) Instytut Łączności, redaktor pism technicznych, honorowy redaktor naczelny „Wiadomości telekomunikacyjnych”. – Strona Muzeum Powstania Warszawskiego, cykl *Powstańcze biografie: Krystyn Plewko* (<https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/krystyn-plewko.35098.html>), dostęp: 15 listopada 2019).

¹²⁹*Zobowiązania pracowników telekomunikacji dla uczczenia 60-lecia urodzin Obywatela Prezydenta Bolesława Bieruta i Święta 1 Maja*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1952, nr 5, s. 93.

¹³⁰Odezwa partyjno-rządowa z fotografią Stalina ukazała się w numerze 3 z 1953 (wkładka nienumerowana); *Imię, czyny i myśli Stalina żyć będą wiecznie!*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1953, nr 4, s. 71-74 (wraz z krótkim wspomnieniem pośmiertnym prezydenta Czechosłowacji Klementa Gottwalda, który zmarł 14 marca 1953 r.).

¹³¹Wilkowski Wacław, *Inżynier i technik łączności w walce o obniżenie kosztów własnych produkcji*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1954, nr 12, s. 265-266. Często pisano też o telekomunikacji w ZSRR i innych krajach bloku demokracji ludowej: Raszba Jewsiej, *Telekomunikacja radziecka i jej rozwój na tle dyrektyw XIX Zjazdu WKP(b)*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1952, nr 11, s. 333-336; tenże, *Telekomunikacja radziecka w powojennych planach gospodarczych*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1952, nr 12, s. 361-364; Nagy Lajos, *Telekomunikacja węgierska*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1955, nr 1, s. 18-20.

¹³²J. R. [zapewne Raszba Jewsiej], *Przyjaźń i pomoc Związku Radzieckiego – to gwarancja dobrobytu i niepodległości Polski*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1953, nr 11, s. 241-242; J. G. [zapewne Górnicki Jan], *W jedenstą rocznicę PKWN*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1955, nr 7, s. 147-148; 9.IX. – 9.X.1955 *Miesiąc Pogłębiania Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1955, nr 9, s. 193.

¹³³Raszba Jewsiej, *Nie ma postępu technicznego bez książki i prasy technicznej*, „Wiadomości telekomunikacyjne”, 1953, nr 5, s. 95-96.

„Instruktor budownictwa wiejskiego”, pismo, które potem kilkakrotnie zmieniał tytuł, weszło na rynek publikatorów z początkiem 1949 jako biuletyn Naczelnego Komisarza Odbudowy Wsi przy Ministerstwie Odbudowy. W jednym z pierwszych numerów artykuł wstępny wykladał zamierzenia i przewidywane treści pisma: „Obecnie dużo mówi się i czyta o przebudowie wsi. Warto więc zastanowić się o jaką przebudowę wsi chodzi, oraz jak i przez kogo ona ma być zrobiona. Najpierw jednak trzeba by stwierdzić, czy zmiana jest potrzebna i jakie są wady wsi dzisiejszej. Boć ojcowie nasi też swój rozum mieli i chcieli wszystko jak najlepiej urządzić. Ale czasy się zmieniły. Dziadkowie nasi świecili łuczywem, ojcowie – naftą, my zaś chcemy oświetlić każdą chatę elektrycznością. Podobnie jak w oświetleniu chcemy we wszystkich dziedzinach wprowadzić na wieś ulepszenia. Wprowadzajmy je jednak uważnie, aby nie zmarnować tego, co dobre i piękne we wsi dzisiejszej. Przebudowa wsi idzie stopniowo, rok za rokiem; aby zaś szła prawidłowo, trzeba mieć z góry przemyślany plan, by wiedzieć, co czego się dąży oraz – jak ma nowa wieś wyglądać. Taki plan nazywa się <<planem zagospodarowania przestrzennego>>. Na planie rysuje się drogi i ulice, miejsca pod budowę siedlisk i urządzeń ogólnych – jak szkoła, dom ludowy, mleczarnie czy też przetwórnice owoców.”¹³⁴

Niejako odpowiedzią na powyższy cytat są tytuły artykułów praktycznych, z jakimi w tym samym numerze czasopisma mogli się zapoznać czytelnicy: *Betoniarnie wiejskie*, *Budowa pieców*, *Zabezpieczenie przed grzybem*, *Jak zbudować lodownię na wsi*, *Praktyczne wskazówki dla rolników starających się o pozwolenie budowlane*. W krótkich artykułach, w kilku przypadkach stanowiących zapoczątkowanie serii publikacji, przedstawiono wskazówki odnośnie do budownictwa i procedur, uzupełnione schematami i zdjęciami. Ponadto numer zawierał dział kroniki, z uwzględnieniem nowości księgarskich, który stopniowo rozszerzał się o szczegółowe relacje z kursów instruktorskich¹³⁵. W kolejnych numerach porady objęły takie tematy, jak m.in. *Doły kiszonkowe z gotowych elementów*, *Zasady budowy gnojowni*, *Piorunochrony*, *Fundamenty*, *schody*, *piece i kominy w świetle przepisów prawa budowlanego*¹³⁶, *Racjonalizacja i oszczędność w budownictwie parterowych budynków*, *Rysunek techniczny*, *Arytmetyka*, *Planowanie działek i ich zabudowa na tle prawa budowlanego*¹³⁷. Co ciekawe, w pierwszych numerach tylko część z artykułów była podpisana nazwiskami autorów, wśród których byli m.in. inż. Zygmunt Racięcki¹³⁸, inż. Menandr Łukaszewicz, inż. Apolinary Birszenk, prof. inż. F. Piaścik, arch. S. Chrzanowski, Marian Ponikowski¹³⁹, inż. Wacław Wiater, inż. H. Przyborowski, inż. Stanisław Barylski, Stanisław Mejers, inż. L. Pawlikowski, Cz. Szadkowski. Pojawił się także dział korespondencyjny („Odpowiedzi na listy”), a swoistym jego urozmaiceniem był ogłoszony konkurs „Jak organizują swą pracę instruktorzy budownictwa wiejskiego”¹⁴⁰. Objawiano też zagadnienia polityczne i prawne¹⁴¹. W kolejnych latach, w tym po przejściu pisma na nowe tytuły, lista autorów powiększała się, żeby wymienić np. mgr. Epifaniasza

¹³⁴Zagadnienia przebudowy wsi, „Instruktor budownictwa ludowego”, 1949, nr 2-3, s. 1.

¹³⁵Przykładowo: T. J., *Kursy instruktorów budownictwa wiejskiego w Poznaniu*, „Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1949, nr 10, s. 38; *Kurs instruktorów I-go stopnia we Wrocławiu*, „Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1949, nr 11, s. 39-40; *Rezolucja uczestników 6-cio miesięcznego kursu murarskiego w Bydgoszczy*, „Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1949, nr 11, s. 40; Remiszewska Łucja, *Szkolenie instruktorów budownictwa wiejskiego w Poznańskim Zakładzie Doskonalenia Rzemiosła*, „Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1950, nr 1-2, s. 36.

¹³⁶„Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1949, nr 5.

¹³⁷„Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1949, nr 7-8.

¹³⁸Zygmunt Racięcki (1896-1973), inżynier budownictwa, był m.in. kierownikiem Ośrodka Badawczo-Instruktażowego w Instytucie Techniki Budowlanej w Warszawie. – [Nekrolog ze zdjęciem], „Budownictwo wiejskie”, 1973, nr 9, s. 14.

¹³⁹Ponikowski prowadził kronikę.

¹⁴⁰Konkurs ogłoszony został w nr 5 „Instruktora” z 1949, a wyniki ogłoszono – wraz z nagrodzonymi tekstami – w nr 9 z 1949, s. 35-38. Pozytywny odzew na pierwszy konkurs szybko zaowocował kolejnym, który zapowiedziano w nr 9 z 1949 pod hasłem: „Jakie korzyści przynosi mi biuletyn <<Instruktor Budownictwa Wiejskiego>>”.

¹⁴¹Nowacka D., *Struktura Władz Państwowych*, „Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1949, nr 11, s. 32-33; Słoń Stefan, *Prawo pracy*, „Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1949, nr 11, s. 33-34.

Nowakowskiego¹⁴², inż. Wiesława Małeckiego, prof. dr. inż. Andrzeja Rzymkowskiego¹⁴³, inż. Stanisława Rowińskiego, prof. Tomasz Kluza, inż. arch. Franciszka Zakęsia, inż. Kazimierza Kobusa, inż. Tadeusza Pawłowicza¹⁴⁴, dr. inż. Zdzisława Witebskiego, dr. Zbigniewa M. Skałubę, dr. Jerzego Skierkowskiego, dr. inż. arch. Augusta Bocheńskiego, dr. inż. Franciszka Zygmantowskiego, dr. Wiktora Łacha, doc. dr. Adama Salomona¹⁴⁵, Janusza Paradistala¹⁴⁶, prof. dr. Ryszarda Manteuffla, prof. Ignacego Tłoczka, prof. dr. Romana Fąfarę, dr. Władysława Jeża-Jareckiego¹⁴⁷.

Podobnie jak w innych czasopismach tego okresu, nie brakowało tekstów o charakterze propagandowym. Obok treści polityczno-społecznych zawieranych w artykułach merytorycznych, pojawiały się odrębne artykuły¹⁴⁸, ale np. śmierci Józefa Stalina na łamach nie odnotowano, być może z uwagi na obowiązujący już wówczas cykl wydawania czasopisma. Pierwotnie wydawano „Instruktora” w trybie miesięcznika, ale rychło okazało się, że numery trzeba łączyć. Od 1952 r. pismo ukazywało się już jako dwumiesięcznik. Paginacja w każdym numerze rocznika była odrębna (zwykle 32 strony), obowiązywał druk dwuzłotowy. W ostatnim numerze 1955 r. zapowiedziano powrót do formuły miesięcznika i rzeczywiście udało się zapowiedź zrealizować. W późniejszych latach artykuły o charakterze polityczno-społeczny były znacznie rzadsze, ale zdarzały się¹⁴⁹. W 1957 r. po raz pierwszy pojawiły się – we wstępnej części każdego numeru – tłumaczenia spisu treści w językach rosyjskim, angielskim i niemieckim.

Pierwszym redaktorem (przewodniczącym komitetu redakcyjnego) został inż. arch. Zygmunt Konrad¹⁵⁰, który pełnił tę funkcję do końca życia. W czasie jego redakcji tytuł zmieniono na

¹⁴²Mgr Epifaniusz Nowakowski, wymieniony w 1954 r. jako białostoczanin, a w 1955 r. – elczanin, opublikował m.in. *Glina – materiał zapomniany*, „Budownictwo wiejskie”, 1954, nr 5, s. 11-12 (część 1), tamże, 1955, nr 1, s. 12-14 (część 2). Podobnie jak w przypadku wymienionego niżej inż. T. Pawłowicza publikacje dotyczyły budowy budynków gospodarczych m.in. w powiecie elckim.

¹⁴³Andrzej Rzymkowski (1911-1986), architekt, specjalista budownictwa użytkowego i zagrodowego, profesor Politechniki Wrocławskiej, Politechniki Krakowskiej oraz Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie. – Brzozowski Stanisław Marian, *Andrzej Rzymkowski*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, tom XXXIV, 1992, s. 211. Rzymkowski opublikował m.in. *O unowocześnieniu urządzeń wentylacyjnych w budownictwie inwentarskim*, „Budownictwo wiejskie”, 1955, nr 3, s. 12-14.

¹⁴⁴Inż. Pawłowicz nadsyłał publikacje z Elku, ogłosił m.in. artykuł *Glina lekka zamiast drewna*, „Budownictwo wiejskie”, 1955, nr 5, s. 26-27.

¹⁴⁵Adam Salamon (1924-1969), architekt, absolwent Politechniki Gdańskiej, kierownik pracowni architektonicznej w Zakładzie Budownictwa Wiejskiego Instytutu Techniki Budowlanej, docent na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, specjalista budownictwa wiejskiego. – *Z żałobnej karty. Adam Salamon*, „Budownictwo wiejskie”, 1969, nr 8, s. 27.

¹⁴⁶Janusz Paradistał (zm. 1972) pracował jako nauczyciel szkoły zawodowej, opracował m.in. znany i wznawiany podręcznik *Roboty zdunskie* (1956). Mieszkał i pracował w Olecku, po rezygnacji z zawodu nauczycielskiego jako zdun. – Borawski Bogusław Marek, *Bibliografia olecka* [online], Pabst-Pytka (<http://www.bibliografia.olecko.info/>), dostęp: 15 listopada 2019).

¹⁴⁷Władysław Jeż-Jarecki (1921-1981), etnograf, kustosz w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie. – Jeż-Jarecka Zofia, *Władysław Jeż-Jarecki*, w: *Etnografowie i ludoznawcy polscy*, tom 1 (pod red. Ewy Fryś-Pietraszkowej, Anny Kowalskiej-Lewickiej, Anny Spiss), Kraków 2002, s. 151-152.

¹⁴⁸Przykładowo: *Przyjaźń polsko-radziecka*, „Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1949, nr 10, s. 1-4, ze wstępem w postaci obszernego cytatu z B. Bieruta; Sadrakuła Adam, *Budownictwo wiejskie w planie 6-letnim*, „Instruktor budownictwa wiejskiego”, 1949, nr 11, s. 1-2; Pszczółkowski Edmund, *Budownictwo odgrywa decydującą rolę w rozwoju hodowli*, „Budownictwo wiejskie”, 1955, nr 3, s. 3-5 [przemówienie ówczesnego ministra rolnictwa na konferencji w sprawie budownictwa inwentarskiego]; Pawlikowski Wincenty, *Budownictwo wiejskie w świetle uchwał I Krajowej Narady Budownictwa*, „Budownictwo wiejskie”, 1956, nr 6, s. 3-4. Adam Sadrakuła (1914-1992) był działaczem ludowym, posłem na Sejm Ustawodawczy, w 1949 pełnił funkcję naczelnego komisarza budownictwa wiejskiego. – Biblioteka Sejmowa, baza *Parlamentarzyści*, bs.sejm.gov.pl (dostęp: 15 listopada 2019). Edmund Pszczółkowski (1904-1997), polityk i ekonomista, generał brygady, kierownik Wydziału Rolnego KC PZPR, potem minister rolnictwa, był też prezesem Zarządu Centrali Rolniczych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. – *Moldawa, Ludzie...*, dz. cyt., s. 413-414.

¹⁴⁹Np. Pawłowski Józef, *Problemy budownictwa wiejskiego na V Kongresie Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego*, „Budownictwo wiejskie”, 1969, nr 3, s. 3-4; tenże, *Szansa dla wsi*, „Budownictwo wiejskie”, 1971, nr 12, s. 3-4. Pawłowski był sekretarzem Komisji Budownictwa (potem Komisji Budownictwa i Gospodarki Komunalnej) Naczelnego Komitetu ZSL.

¹⁵⁰Zygmunt Konrad (1904-1955), architekt, absolwent Politechniki Warszawskiej, kierownik (potem naczelnik) Wydziału Odbudowy Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi, zastępca naczelnego komisarza odbudowy wsi, dyrektor departamentu

„Budownictwo wiejskie” (wraz z pierwszym numerem 1953 r.). Po śmierci redaktora Konrada pod koniec sierpnia 1955 r. stopka redakcyjna nie wskazywała jednej osoby odpowiedzialnej, w skład komitetu redakcyjnego wchodził inż. Józef Geniusz, inż. Kazimierz Kobus, inż. Zygmunt Pozarzecki i Janusz Zaremba. Co ciekawe, tego ostatniego wymienia jedynie numer 5 z 1955 r. (nie było J. Zaremby w komitecie ani w numerze 4, ani w 6), natomiast w 1956 r. skład komitetu uzupełnił inż. Mirosław Przybylski (tylko przy numerach 1-9). W 1958 r. z poprzedniego komitetu redakcyjnego pozostał jedynie inż. Kobus¹⁵¹, dołączyli natomiast inż. Zygmunt Racięcki i inż. Aleksander Skórski, w 1961 r. miejsce Z. Racięckiego zajął mgr Michał Więckowski, rok później dołączył mgr Stefan Walas. Stopka redakcyjna nie określała w tym czasie poszczególnych zadań w redakcji, jedynie przez dłuższy czas funkcję sekretarza komitetu redakcyjnego pełniła Irena Wieczorek. W 1964 r. redaktorem naczelnym został S. Walas, jego zastępcą I. Wieczorek, a redaktorem działu inż. Zdzisław Kaczmarek. Okresowo w składzie redakcji pojawiali się jeszcze m.in. Krzysztof Tomaszewski (1967-1968) i Alina Tucholska (1969). We wrześniu 1971 r. redakcję objął na wiele lat Jan Zbigniew Lenard¹⁵². W 1962 r. powołana została także rada programowa czasopisma, na czele z Marianem Benko¹⁵³.

W 1955 r. pojawił się także obszerniejszy wątek olsztyński: Roman Przybyłowski z Olsztyna przedstawił relację z zadań miejscowej centrali zarządu PGR¹⁵⁴. Z kolei w 1957 r. pisano o budowie obór w województwie olsztyńskim¹⁵⁵ oraz pracy PGR w Ostródzie¹⁵⁶. W 1973 r. – jubileuszowym roku kopernikowskim – w dość szerokim kontekście 500. rocznicy urodzin astronoma pisano o Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynie¹⁵⁷. Były też poruszane inne regionalne tematy¹⁵⁸. Spis artykułów za rok 1955 wymieniał następujące działy „Budownictwa wiejskiego”: Artykuły wstępne, Materiały budowlane, Budownictwo i mechanizacja, Artykuły różne. Dwa lata później wachlarz tematyczny był obszerniejszy, a raczej bardziej szczegółowy: Artykuły wstępne, Projektowanie, Materiały, Wykonawstwo, Budownictwo wiejskie za granicą, Różne¹⁵⁹. Tendencja uszczegóławiania poruszanej tematyki była kontynuowana wraz z rozwojem czasopisma, dla porównania po półtorej dekady – w 1972 r. – wyróżniano następujące działy: Organizacja i ekonomika, Planowanie przestrzenne, Projektowanie, Materiały budowlane, Wykonawstwo, Modernizacja budynków inwentarskich, Mechanizacja w zagrodzie, Mieszkajmy nowocześnie, Ludzie myślą¹⁶⁰, BHP, Kształtowanie środowiska, turystyka, wypoczynek, Z zagranicy, Polemiki, dyskusje, Sprawy rzemiosła, Różne. Ponadto materiały – krótkie notatki i korespondencje, nie artykuły – ukazywały się w rubrykach „Czy wiecie, że...”, „Odpowiadamy Czytelnikom”, „Co nowego w prasie fachowej?”, „Wśród wydawnictw”. W 1973 r. pojawił się cykl „Architektura ludowa”, wypełniany w większości piórem wspomnianego W. Jeża-Jareckiego. Widoczny na

budownictwa wiejskiego w Ministerstwie Rolnictwa. Był autorem publikacji w czasopiśmie, a także autorem lub współautorem podręczników z budownictwa wiejskiego. – *Inż. arch. Zygmunt Konrad*, „Budownictwo wiejskie”, 1955, nr 5, s. 31.

¹⁵¹Kazimierz Kobus otworzył nr 1 z 1958 okolicznościowym artykułem: *Rozpoczynamy X rok wydawania czasopisma*, „Budownictwo wiejskie”, 1958, nr 1, s. 3-5.

¹⁵²Był wówczas autorem artykułu wstępnego do numeru: *Co hamuje postęp w budownictwie na wsi*, „Budownictwo wiejskie”, 1971, nr 9, s. 3-4. Pełnił funkcję redaktora naczelnego nieprzerwanie do 1989 r.

¹⁵³Marian Benko (1907-1993), architekt i urbanista, wykładowca Politechniki Warszawskiej, urzędnik państwowy (m.in. sekretarz Komitetu Budownictwa, Urbanistyki i Architektury przy Radzie Ministrów), dr nauk technicznych. – Kuligowski Janusz, *Marian Benko (1907-1993) – odkrywca Sendomierza*, „Rocznik Mińsko Mazowiecki”, 2006, s. 264-269.

¹⁵⁴Przybyłowski Roman, *Zadania CZ PGR Olsztyn na rok 1955*, „Budownictwo wiejskie”, 1955, nr 1, s. 12-14.

¹⁵⁵Kodolski Aleksander, *Uwagi o przebiegu budowy obór prefabrykowanych w województwie olsztyńskim*, „Budownictwo wiejskie”, 1957, nr 10, s. 19-21.

¹⁵⁶Wieczorek Irena, *Przodujący zakład instalacyjno-montażowy PGR Ostróda*, „Budownictwo wiejskie”, 1957, nr 6, s. 16-19. Na okładce tego samego numeru zamieszczono fotografię z zakładu produkcji pustaków w Korszach.

¹⁵⁷ar, *Skansen na szlaku Kopernika*, „Budownictwo wiejskie”, 1973, nr 4, s. 19-20.

¹⁵⁸Roliński Adam, *Szansa Krainy Tysiąca Jezior*, „Budownictwo wiejskie”, 1973, nr 11, s. 20.

¹⁵⁹Dział „Różne” obejmował m.in. nekrologi, w tym autorów publikujących w „Budownictwie”.

¹⁶⁰W dziale tym zamieszczano artykuły z poradami praktycznymi dotyczącymi różnych urządzeń i prac budowlanych, np. spawania tworzyw sztucznych, zakładania instalacji, urządzeń do transportu materiałów budowlanych. W roczniku pisma 1972 wszystkie artykuły były autorstwa Stanisława Czempińskiego, podobnie w 1973.

przeźreni lat był nacisk na rozwój strony technicznej czasopisma, coraz więcej ukazywało się artykułów inżynierskich, czego zewnętrznym potwierdzeniem stała się nie tylko kolejna zmiana tytułu – od początku 1977 r. pismo stało się „Budownictwem rolniczym” – ale i strona graficzna, jak np. tytuł na okładce zapisywany czcionką imitującą pismo techniczne.

Pasieka Pomorska (od 1948 Pasieka)

„Pasieka Pomorska” została powołana w 1945 r. jako pismo zajmujące się pszczelarstwem praktycznym. Zgodnie z tym założeniem jej treścią były porady dla pszczelarzy, np. dotyczące prac w pasiece, rodzajów i budowy uli), informacje dotyczące życia, zwyczajów, chorób i pielęgnacji pszczół, a także produktów wytwarzanych przez pszczoły – miodu i wosku. Zajmowano się także bartnictwem. Treści uzupełniano o rozmaite ciekawostki (np. folklor pszczelarski, przepisy kulinarne na ciasta i napoje), informacje z działalności organizacji pszczelarskich w okręgu pomorskim i poza nim, inne aktualności (np. nekrologi), ogłoszenia drobne. Stałym działem była „Nasza skrzynka”, zawierająca odpowiedzi na zapytania czytelników.

Czasopismo ukazywało się jako miesięcznik. Od początku wydawania rocznikom pisma towarzyszył skorowidz artykułów, który w 1947 r. po raz pierwszy zaprezentowano z podziałem na działy tematyczne. Wyróżniono wówczas następujące działy: ogólny, hodowlany, ochrony (obejmujący np. walkę z gryzoniami), pożytków, pytań oraz nekrologi.

W 1948 r. swoje siły połączyło kilka redakcji czasopism pszczelarskich – obok „Pasieki Pomorskiej” także „Pszczelarz Polski”, „Pasieka” i „Pszczelnictwo Współczesne”. Efektem tego połączenia stał się miesięcznik „Pasieka”.

Przegląd Zielarski

„Przegląd Zielarski” był miesięcznikiem Polskiego Związku Zielarskiego, chociaż od początku cykl wydawniczy nie był zachowywany: pierwszy numer ukazał się w lipcu 1945 r. jako podwójny (lipiec-sierpień), podobnie było do końca tegoż roku. Problem z regularnością publikacyjną towarzyszył „Przeglądowi” przez kilka pierwszych lat, pozostawiając określenie „miesięcznika” czysto symbolicznie¹⁶¹. Liczba stron w poszczególnych numerach wynosiła około 30, numeracja była łączna dla całego rocznika.

Pismo ukazywało się w Krakowie, jako pierwsza redakcję objęła miejscowa uczona dr Irena Turowska¹⁶². W pierwszej połowie 1948 r. za redakcję odpowiadało ciało zbiorowe („Dyrekcja”, zapewne kierownictwo związkowe), następnie pismem kierował tandem Henryk Bigoszt, znany przed wojną raczej z przemysłu filmowego¹⁶³ – jako redaktor oraz dr Jan Mikułowski jako administrator. W 1949 r. nowym redaktorem został inż. Leonidas Swiejkowski. Nie brakowało znanych nazwisk w gronie autorskim, byli to m.in. prof. Władysław Szafer¹⁶⁴, prof. dr Marek Gatty-Kostyal, doc. dr Tadeusz Ruebenbauer, dr J. M. Dobrowolski, prof. Jan Rostafiński, dr Jan Muszyński, dr J. Supniewski, prof. Maria Koczwar, dr Władysław Herman.

¹⁶¹W 1948 r. ukazały się jedynie cztery numery w cyklu kwartalnym, również pierwszy numer w 1949 r. objął trzy miesiące. Nowy ówczesny redaktor L. Swiejkowski zapowiadał jednak w 1949 r. zmiany: dotrzymanie terminów miesięcznych, zwiększenie nakładu, a także zmianę formatu na A4, aby – w zamiarze uatrakcyjnienia czasopisma – umożliwić dodawanie kolorowych wkładek z ilustracjami (atlas ziół).

¹⁶²Irena Turowska (1900-1990), botanik, profesor botaniki farmaceutycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, autorka szeregu publikacji i skryptów z botaniki, historyk zielarstwa. – Gawłowska Jadwiga, *Zasługi prof. dr hab. Ireny Turowskiej dla polskiego zielarstwa (w 50-lecie twórczości naukowej)*, „Wiadomości Botaniczne”, 1976, zeszyt 1, s. 5-15; też, *Prof. dr hab. Irena Turowska (1900-1990)*, „Chrońmy Przyrodę Ojczyzn”, 1990, nr 6, s. 59-62.

¹⁶³Henryk Bigoszt (1895-1971), aktor, reżyser i producent filmowy, publicysta. Zielarstwem zajął się po wojnie. – Maśnicki Jerzy, Stepan Kamil, *Pleograf. Słownik biograficzny filmu polskiego 1896-1939*, Kraków 1996 [poszyt].

¹⁶⁴Władysław Szafer (1886-1970), wybitny botanik, wieloletni profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, dyrektor Ogrodu Botanicznego w Krakowie. Ukazał się m.in. przedruk jednego z referatów prof. Szafera, wygłoszonego na Walnym Zgromadzeniu Polskiego Związku Zielarskiego. – Köhler Piotr, *Władysław Szafer*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, tom XLVI, 2009, s. 401-407.

Z uwagi na współpracę z Polskim Związkiem Zielarskim w numerze otwierającym znalazł się m.in. statut Związku, regularnie zamieszczano także sprawozdania czy informacje o zjazdach delegatów, jak również bieżącą kronikę życia oddziałów. Największą wartość merytoryczną wniosły jednak artykuły o charakterze naukowym, poświęcone np. poszczególnym roślinom i ich znaczeniu w leczeniu konkretnych chorób. W rubryce instrukcji zapoznać się można było ze wskazówkami, jak te rośliny zielarskie uprawiać, zbierać i preparować dla dalszych procesów. Zwracano uwagę na naukowy charakter zielarstwa, podkreślając współpracę Polskiego Związku Zielarskiego z samodzielnymi pracownikami nauki (wyrazem tego byli również publikujący w „Przeglądzie” naukowcy) i przedstawiając programy nauczania wydziałów farmaceutycznych. Obszernie informowano o piśmiennictwie naukowym, ukazywały się np. recenzje i streszczenia z „Farmacji Polskiej” i „Przeglądu Lekarskiego”. Z kolei z uwagi na praktyczną stronę poruszanej tematyki, nie brakowało też reklam.

Humanistyczną stronę „Przeglądu” reprezentowały odniesienia osobowe, jak np. nekrologi (zarówno ludzi nauki, jak i praktyków), wspomnienia i analizy. Np. w 1949 r. pisano o Janie Biegańskim¹⁶⁵ i Adamie Mickiewiczu¹⁶⁶. Szeroko traktowano temat historii zielarstwa polskiego „w trosce o uporządkowanie zagadnień zielarstwa w Polsce”, o czym pisali m.in. Zofia Stopa-Rybianka¹⁶⁷ i jej mąż Marian Stopa¹⁶⁸, związani potem z regionem Warmii i Mazur.

W zestawieniu zbiorczym treści „Przeglądu Zielarskiego” za rok 1947 wyróżniono następujące działy: Artykuły, Z Polskiego Związku Zielarskiego, Komisje cenowe, Z życia oddziałów, Sprawy ogólnoadministracyjne, Referaty konferencyjne, Akcje szkoleniowe w zielarstwie, Szkolnictwo wyższe a zielarstwo, Placówki zielarskie, Wystawy, Ochrona przyrody, Dział instrukcyjny, Przegląd wydawnictw, Skrzynka pocztowa czytelników, Różne¹⁶⁹, Rozmaitości. Ten szeroki wykaz wskazuje czytelnie przede wszystkim zakres praktyczny czasopisma. Można powiedzieć, że ten sam charakter miała wkładka dołączona do ostatniego numeru z 1950 r. (nawiasem mówiąc, pomimo optymistycznych zapowiedzi sprzed roku, ponownie łączonego trybem kwartalnym jako numer 10-12) – kalendarz na kolejny rok ze wskazaniem dotyczącymi zbioru roślin leczniczych.

¹⁶⁵Jan Biegański (1863-1939) prowadził przez wiele lat aptekę w Skępem na Ziemi Dobrzyńskiej, opierał produkcję leków na własnych doświadczeniach i uprawie, uchodził za jednego z wiodących polskich przedstawicieli botaniki farmaceutycznej, a współcześnie nazywany jest pionierem nowoczesnego zielarstwa w Polsce. Ogłosił przeszło 200 publikacji, w tym szereg znanych podręczników zielarskich. – Krajewski Mirosław, *Nowy słownik biograficzny Ziemi Dobrzyńskiej*, tom I, Rypin 2014, s. 66-67.

¹⁶⁶Mickiewiczem zajęto się w 150. rocznicę urodzin, analizując okazywaną miłość do przyrody stron rodzinnych w poezji i w związku z tym stawiając tytułowe pytanie: *Czy Adam Mickiewicz był zielarzem?*, „Przegląd Zielarski”, 1949, nr 1-3.

¹⁶⁷Stopa-Rybianka Zofia, *Zarys historii zielarstwa polskiego*, „Przegląd Zielarski”, 1950, nr 1-3 (numer okolicznościowy). Mgr farmacji Zofia Stopa towarzyszyła mężowi Marianowi (por. niżej) w pracy w różnych ośrodkach, by trafić także do województwa olsztyńskiego. Była m.in. kierownikiem apteki szpitalnej w Szpitalu Wojewódzkim w Olsztynie. Działała aktywnie w olsztyńskim oddziale Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego, była przewodniczącą Sekcji Aptek Szpitalnych oddziału, a także inicjatorką powstania i przewodniczącą Sekcji Historii Farmacji (1974-1976). Opublikowała m.in. artykuły *Historia aptek miasta Olsztyna na tle rozwoju farmacji na Warmii i Mazurach* („Archiwum Historii Medycyny”, 1974, zeszyt 1, s. 67-77) i *Farmaceuci w plebiscycie na Warmii, Mazurach i Powiślu* („Farmacja Polska”, 1972, nr 2, s. 160-167), wygłaszała też referaty historyczne na forum oddziału tego Towarzystwa, m.in. o roli farmaceutów w walce o polskość Warmii i Mazur pod zaborami czy historii aptek w Królewcu. – Szczepański Władysław, *Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne w Olsztynie w latach 1955-1976*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1977, nr 2, s. 254, 257.

¹⁶⁸Marian Stopa (1913-1976) pracował jako aptekarz w Krakowie, Nowej Hucie, Człuchowie na Pomorzu Zachodnim, a od lat 60. w Pasymiu w województwie olsztyńskim. Marian Stopa był także autorem publikacji nie tylko w „Przeglądzie”, ale i m.in. w „Farmacji Polskiej”, znanym regionalistą i bibliofilem. Wspólnie z żoną Zofią działał w olsztyńskim oddziale Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny, opracowali przewodnik *Pasym i okolice* (Olsztyn 1970). Zmarł w Olsztynie. – Por. Skrobaccki Andrzej, *Dziesięć lat działalności Oddziału Olsztyńskiego Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1984, nr 3, s. 319; Bilek Maciej, *Historia aptek powiatu suskiego*, część I: *Historia apteki w Suchej Beskidzkiej*, „Ziemia Suska”, 2007, nr 1, s. 32.

¹⁶⁹Dział „Różne” obejmował m.in. sprostowania, ale także np. życzenia dla prezesa Polskiego Związku Zielarskiego.

Bibliografia

1. Opracowania

- Bilek M., *Historia aptek powiatu suskiego, część I: Historia apteki w Suchoj Beskidzkiej*, „Ziemia Suska”, 2007, nr 1
- Brzezińska J., *Dr Stefan Szymon Otolski (1878-1950), farmaceuta-chemik, zasłużony dla rozwoju przemysłu farmaceutycznego okresu międzywojennego*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 2012, nr 2
- Dzieje akademickich studiów rolniczych i leśnych w Wielkopolsce 1919-1969* (red. Barbacki S., Borna Z., Matusiewicz E.), Poznań 1970
- Encyklopedia wiedzy o książce* (kier. zesp. red. Chorzevska K.), Wrocław 1971
- Etnografowie i ludoznawcy polscy*, tomy 1-6, Kraków 2002-2019
- Gawłowska J., *Zasługi prof. dr hab. Ireny Turowskiej dla polskiego zielarstwa (w 50-lecie twórczości naukowej)*, „Wiadomości Botaniczne”, 1976, zesz. 1
- Gawłowska J., *Prof. dr hab. Irena Turowska (1900-1990)*, „Chrońmy Przyrodę Ojczyzną”, 1990, nr 6
- Gliński J. B., *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, tomy 1-6, Warszawa 1997-2019
- Golec J., *Sopocki album biograficzny*, Cieszyn 2008
- Grudniewska B., *50 lat Wydziału Bioinżynierii Zwierząt 1950-2000*, 2 części, Olsztyn 2000
- Herbut E., *Prof. dr hab. Adam Mazanowski, dr h.c. (1933-2012). Wspomnienie*, „Wiadomości Zootechniczne”, 2012, nr 2
- Jaworski J., Tomaszewska T., *Zofia Pieślak-Molga (1901-1993)*, „Przegląd Geofizyczny”, 1994, zesz. 1
- Jubileusz 50-lecia Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie* (zesp. red. Tarczyński S. i inni), 2 tomy, Olsztyn 1999
- Krajewski M., *Nowy słownik biograficzny Ziemi Dobrzyńskiej*, 2 tomy, Rypin 2014
- Kuligowski J., *Marian Benko (1907-1993) – odkrywca Sendomierza*, „Rocznik Mińsko Mazowiecki”, 2006
- Mandeki S., *Wspomnienie o doc. dr. hab. Edwardzie Bairdzie (1894-1971)*, „Zeszyty Naukowe SGGW”, Seria Historyczna, 1972, zesz. 9
- Maśnicki J., Stepan K., *Pleograf. Słownik biograficzny filmu polskiego 1896-1939*, Kraków 1996
- Mołdawa T., *Ludzie władzy 1944-1991*, Warszawa 1991
- Olczak E., *Edward Stenz (1897-1956)*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego”, 1956, nr 4
- Oracki T., *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Warszawa 1983
- Pawłowski F., *Samodzielni pracownicy naukowo-dydaktyczni Akademii Rolniczej w Lublinie w latach 1944-1996*, Lublin [1998]
- Polski słownik biograficzny*, tomy 1-52, 1935-2019
- Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1994. Materiały do biografii* (pod red. Kalembki S.), Toruń 1995
- Profesorowie, docenci i doktorzy habilitowani Wyższej Szkoły Rolniczej – Akademii Rolniczej im. Hugona Kollątaja w Krakowie 1953-2003* (przew. kom. red. Staliński Z.), Kraków 2003
- Skrobacki A., *Dziesięć lat działalności Oddziału Olsztyńskiego Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1984, nr 3
- Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego* (praca zbiorowa), Warszawa 1989
- Słownik biograficzny techników polskich*, tomy [zeszyty] 1-27, Warszawa 1989-2019
- Słownik biologów polskich* (red. Feliksiak S.), Warszawa 1987
- Szarejko P., *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, tomy 1-6, Warszawa 1991-2001

Szczepański W., *Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne w Olsztynie w latach 1955-1976*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1977, nr 2
Toruńscy twórcy nauki i kultury (1945-1985) (pod red. Biskupa M. i Gizińskiego A.), Warszawa 1989
Uczeni wrocławscy, 3 części, Wrocław 1980-1996
Wydział Chemiczny Politechniki Gdańskiej 1945-2010 (red. Klugmann-Radziemska E.), [Gdańsk 2010]

2. Artykuły i materiały z czasopism objętych projektem

„Budownictwo wiejskie”, 1973, nr 9 [nekrolog Z. Racięckiego ze zdjęciem]
Dziewulski W., *Kazimierz Jantzen, profesor meteorologii Uniwersytetu Stefana Batorego*, „Przegląd Meteorologiczny i Hydrologiczny”, 1948, nr 2
E. L., „Zakładamy biblioteczki przyzakładowe”, „Gospodarka zbożowa”, 1950, nr 1-2
„Gospodarka zbożowa”, 1950, nr 1-2 [słowo wstępne od komitetu]
Grunwald, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 4
Inż. arch. Zygmunt Konrad, „Budownictwo wiejskie”, 1955, nr 5
Kaczocho A., *Wspólne zadanie*, „Mleko, Jaja Drób”, 1948, nr 1
Łysenko T., *Genetyka Miczurinowska*, „Gospodarka zbożowa”, 1950, nr 1-2
Molga M., Zych S., *Władysław Milata*, „Przegląd Meteorologiczny i Hydrologiczny”, 1955, zes. 3-4
„Monitor Spółdzielczy”, 1949, nr 1 [słowo wstępne od komitetu]
Morcinek G., *Ser z Bażanowic najlepszy*, „Mleko, Jaja, Drób”, 1949, nr 2
Od redakcji, „Rozprawy Hydrotechniczne”, 1956, zes. 1
Od redakcji, „Monitor Spółdzielczy”, 1961, nr 1 (5)
Od Zarządu Centralnego Związku Spółdzielczego, „Monitor Spółdzielczy”, 1948, nr 1
Piszcie!, „Mleko, Jaja, Drób”, 1948, nr 1
Z żalobnej karty. Adam Salamon, „Budownictwo wiejskie”, 1969, nr 8
Zagadnienia przebudowy wsi, „Instruktor budownictwa ludowego”, 1949, nr 2-3

3. Netografia

Biblioteka Sejmowa, baza *Parlamentarzyści* [bs.sejm.gov.pl]
Borawski Bogusław Marek, *Bibliografia olecka*, online [bibliografia.olecko.info]
Gedanopedia [gedanopedia.pl]
Katedra Gospodarki Wodnej, Klimatologii i Kształtowania Środowiska, Wydział Kształtowania Środowiska UWM, strona internetowa, [uwm.edu.pl/wksir/KatMeteo/historia.html]
Muzeum Powstania Warszawskiego, cykl *Powstańcze biogramy*, strona internetowa [<https://www.1944.pl/powstancze-biogramy>]
"Wiadomości telekomunikacyjne", strona internetowa [<http://www.przegladtelekomunikacyjny.pl/>]

Noty o autorach

Dr inż. Scholastyka Baran jest absolwentką Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie. W 2006 r. ukończyła Studia Podyplomowe Bibliotekoznawstwa i Informatyki na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim. Stopień bibliotekarza dyplomowanego uzyskała w 2012 r. Pracuje w Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, gdzie od 2015 r. pełni funkcję dyrektora. Jej zainteresowania skupiają się wokół zagadnień związanych z zarządzaniem zasobami niematerialnymi w bibliotekach, dokumentacją dorobku naukowego pracowników uczelni oraz satysfakcją użytkowników z wykonywanych usług bibliotek.

Mgr Przemysław Zieliński ukończył studia z administracji na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, a następnie na tejże uczelni studia podyplomowe w zakresie bibliotekoznawstwa i informatyki. Od 2015 r. pełni funkcję zastępcy dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Jego zainteresowania dotyczą praktycznych aspektów udostępniania bibliotecznego, historii bibliotekarstwa oraz biografistyki.